

Vaderland, Vrijheid & Heldendom

Een onderzoek naar een Noord-Nederlandse identiteitsconstructie in
zeventiende-eeuwse pamfletten

Milou van den Berg
S4066154
Dr. D.D.R. Raeymaekers
15-08-2016

Inhoudsopgave

Inleiding.....	2
Hoofdstuk I: <i>Legitimatie en Representatie: De verantwoording van het Engels koningschap van Willem III in pamfletten</i>	13
Hoofdstuk II: <i>Vaderland, vrijheid en heldendom: Culturele symboliek en gemeenschapsbesef</i>	26
Conclusie:	42
Bibliografie:.....	44

Inleiding

Identiteit heeft zich door de eeuwen heen gemanifesteerd in vele verschillende vormen en maten. Dit kon politiek zijn, cultureel, religieus maar het kon zich ook vormen rondom andere karakteristieken. In de loop van de negentiende eeuw werd identiteit sterk verbonden met een nieuwe ideologische stroming, het nationalisme. Een groot aantal historici hebben dan ook gesteld dat er pas vanaf deze periode gesproken kan worden van een nationale identiteit. Maar betekende dit dat er in de voorafgaande eeuwen geen sprake was identiteitsconstructie op nationaal niveau?

Gedurende de zeventiende eeuw bereikte de Republiek der Verenigde Provinciën, zoals de Nederlanden toentertijd officieel werden genoemd, een tot dan toe ongekende bloei. Dit werd onder andere gekenmerkt door internationale bekendheid van de Nederlandse wetenschap, kunst en filosofie. Daarnaast bezat de Republiek de hegemonie over de gehele West-Europese handel.¹ De verschillende industrieën en financiële instellingen hadden een hoge graad van ontwikkeling en er bestond een relatieve tolerantie voor religieuze en intellectuele zaken. Wees- en ziekenhuizen waren in een voor die tijd redelijk goede staat, de kerken hadden in vergelijking met de omringende landen maar een beperkte macht en de burgers bezaten autoriteit over het leger.² In het tijdsbestek van een eeuw was de Republiek uitgegroeid tot een van de belangrijkste spelers binnen de hiërarchie van Europese grootmachten. In 1688 viel de stadhouder van Holland en Zeeland, Willem III, met een huurlingenleger Engeland binnen en pleegde een succesvolle staatsgreep. Het feit dat deze zogenoemde ‘revolutie’ zich had voltrokken zonder oorlog leidde ertoe dat deze bekend kwam te staan als de *Glorious Revolution*.³ In de voorgaande zesendertig jaar was de relatie tussen de Verenigde Provinciën en Engeland erg onstuimig geweest. Het was vooral de Nederlandse dominantie over de Europese economie die de machtspositie van Engeland aanzienlijk had gereduceerd.⁴ Dit was een van de redenen die de relatie tussen de Republiek en Engeland zodanig onstabiel maakte dat dit uiteindelijk resulteerde in vier Nederlands-Engelse oorlogen en uitgevochten over een periode van honderdzestig jaar.⁵ Nadat in 1674 de derde Nederlands-Engelse oorlog tot een einde was gekomen, brak er een periode van rust aan. In de volgende veertien jaar kwamen de

¹ Jonathan Israel, *De Republiek 1477-1806*, Oxford University, Press (Oxford, 1995), 2.

² Ibidem, 2.

³ Tim Harris, *Revolution: The Great Crisis of the British Monarchy 1685-1720* (London & New York, 2006), 204; Jonathan Israel (red.), *The Anglo-Dutch Moment* (Cambridge, 1991), 3.

⁴ Tony Claydon, *William III and the Godly Revolution* (Cambridge, 1996), 10.

⁵ Israel, *The Anglo-Dutch Moment*, 2.

Republiek en Engeland opnieuw met elkaar in aanraking, alhoewel het contact dit van een andere aard was.

Toen in 1673 bekend werd dat James, de erfopvolger van de toenmalige koning Charles II, zich had bekeerd tot het katholieke geloof ontstond er een problematische situatie.⁶ De meeste Engelsen hadden namelijk generaties lang het rooms-katholicisme geassocieerd met een wrede en tirannieke heerschappij. Velen onder de Engelse bevolking vreesden dan ook dat op het moment dat er een katholieke monarch op de troon zou komen, het merendeel van de protestantse onderdanen zou worden vervolgd. Dit voedde de angst dat zij de traditionele vrijheden en burgerlijke rechten zouden verliezen en dat het koninkrijk vervolgens in pauselijke handen zou vallen.⁷

Dankzij succesvolle politieke manoeuvres van Charles II kreeg James alsnog de mogelijkheid om in 1685 zijn broer na diens dood op te volgen.⁸ Al snel ontstond er opnieuw een anti-roomse paniek. De vastberadenheid van deze nieuwe koning om de emancipatie van de katholieken te bevorderen, viel niet in goede aarde bij de protestantsgezinde bevolking.⁹ De Kerk van Engeland verzette zich publiekelijk tegen dit beleid en weigerde vervolgens de koning nog te steunen. De lokale elite begon te protesteren, voornamelijk tegen de pogingen van de koning om het parlement te overtuigen van zijn standpunten.¹⁰ Dit leidde tot een complot tussen een aantal leden van diezelfde elite waarmee zij het protestantse koningschap poogden te herstellen. Het was om deze reden dat zij zich wendden tot de prins van Oranje, Willem III. Met name zijn huwelijk met de protestantse Mary Stuart maakte de stadhouder een uitstekende kandidaat om de Engelse troon over te nemen.¹¹ De crisis bereikte haar hoogtepunt in 1688 toen de enige mannelijke erfgenaam James Francis Edward Stuart werd geboren. Mary Stuart was tot dan toe de wettelijke opvolgster geweest maar nu er een mannelijke erfgenaam geboren was werd de kans op een Rooms-katholieke dynastie aanzienlijk vergroot.¹²

Vanaf 1687 was de stadhouder dusdanig verweven met de Engelse politiek dat hij in overleg trad met de tegenstanders van James II en dat hij in bepaalde mate publieke steun opgebouwd had.¹³ Op het moment dat in september 1688 de crisis omtrent een katholiek koningshuis zijn hoogtepunt bereikte, vaardigde Willem III het pamflet *Declaration of Reasons*

⁶ Tony Claydon, *William III and the Godly Revolution*, 7.

⁷ John Miller, *Popery and politics in England 1660- 1688* (Cambridge, 1973), 26.

⁸ Claydon, *William and the Godly Revolution*, 8.

⁹ *Ibidem*, 8.

¹⁰ *Ibidem*, 8.

¹¹ *Ibidem*, 8.

¹² Israel, *The Anglo-Dutch Moment*, 3.

¹³ Claydon, *William and the Godly Revolution*, 9.

uit. In dit document stelde hij dat de Engelse regering de rechten en vrijheden van het volk had geschonden.¹⁴ Vervolgens verzamelde de stadhouder een huurlingenleger en stak de Noordzee over. Op 5 november 1688 landde dit leger op de kust van Torbay, Zuid-Engeland, waarna het binnen twee weken voor de poorten van Londen stond. Na een eerdere mislukte poging om naar Frankrijk te vluchten kreeg James II in december toestemming van de stadhouder om alsnog het kanaal over te steken. Vervolgens werden Willem III en zijn vrouw Mary gekroond als koning en koningin van Engeland, Schotland en Ierland op 13 februari 1689.¹⁵

Ondanks het feit dat Willem III de Engelse kroon had verkregen in samenwerking met enkele Britse parlementsleden, was het nog altijd een staatsgreep geweest. Doordat de machtsoverdracht zich niet volgens de normale tradities had voltrokken, was het koningschap van de stadhouder niet volledig legitiem.¹⁶ Dit gold niet alleen ten opzichte van het Engelse volk maar ook tegenover de resterende grootmachten van Europa. In de Republiek was er weinig weerklank ontstaan rondom deze kroning. In plaats daarvan werd het koningschap van de stadhouder juist gevierd. Er bestond echter nog wel de noodzaak om de staatsgreep van een positievere invulling te voorzien om daarmee een legitimiteit te verschaffen.¹⁷

De gebeurtenissen rondom deze troonswisseling roepen verschillende vragen op en kunnen enkele interessante aspecten onthullen over de manier waarop er in pamfletten een beeld van de Republiek en haar inwoners werd geschapen. Het resultaat van zijn staatsgreep was dat Willem III gedurende zijn regeerperiode de legitimiteit van zijn koningschap steeds opnieuw moest bewijzen, tegenover het Engelse volk maar ook tegenover de rest van Europa. In de Republiek lag dit echter anders aangezien de kroning van Willem III juist niet werd gezien als een machtsovername. In een poging de geldigheid van het koningschap van Willem III te legitimeren zou er dus een basis gevonden kunnen worden in de benadrukte positieve karakteristieken van de stadhouder. Deze kenmerken bevestigden niet alleen zijn legitimiteit maar kunnen ook een weergave tonen van de manier waarop de inwoners van de Republiek zichzelf zagen en graag gezien wilden worden. Dit kan een indicatie zijn van een mogelijke vroegmoderne identiteit. Aangezien pamfletten een grote invloed hadden op de zeventiende-eeuwse Nederlandse politiek, zou deze vorm van identiteitsconstructie daar tot zijn recht kunnen komen.¹⁸ Dit onderzoek heeft als doel om te kijken of dit ook daadwerkelijk het geval

¹⁴ Claydon, *William and the Godly Revolution*, 9.

¹⁵ *Ibidem*, 9-10.

¹⁶ *Ibidem*, 8.

¹⁷ Israel, *Anglo-Dutch Moment*, 22-23.

¹⁸ Femke Deen, David Onnekink, Michel Reinders, *Pamphlets and Politics in the Dutch Republic* (Leiden, 2011), 13.

is. De vraagstelling is dan ook als volgt: Kan er een Noord-Nederlandse identiteitsconstructie worden gevonden in de pamfletten, die steun betuigden aan de kroning van Willem III, gedurende de periode 1688-1689?

Het antwoord op deze vraagstelling zou een bijdrage kunnen leveren op een grotere vraag, namelijk: kan er gesproken worden van een vroegmoderne nationale identiteit? Of is dit concept alleen maar van toepassing in moderne samenlevingen?

Pamfletten in de zeventiende-eeuwse Nederlandse politiek

Er zijn verschillende werken die zich richten op naties die de vorm aannamen van nationale, culturele en politieke gemeenschappen ver voor de moderne tijd.¹⁹ In deze studies wordt de Nederlandse Republiek net als Engeland, Frankrijk en Zweden vaak gebruikt als voorbeeld van zo'n premoderne natie. Alhoewel de zeven provinciën autonoom waren, bezat de Nederlandse samenleving al elementen die op centralisatie leken en zij kwamen voornamelijk tot uiting op het gebied van staatspolitiek.

Pamfletten waren een belangrijk medium voor de zeventiende-eeuwse Nederlandse politiek volgens historici Femke Deen, David Onnekink en Michel Reinders. In hun studie naar de invloed van pamfletten op de politiek in de Verenigde Provinciën, *Pamphlets and Politics in the Dutch Republic* (2011), beargumenteren zij dat de printcultuur de vroegmoderne politiek fundamenteel heeft veranderd. Gedurende dit proces hebben pamfletten een sleutelrol gespeeld.²⁰ Daarnaast werden er ook andere soorten documenten geprint en verspreid zoals politieke traktaten, resoluties en correspondentie maar ook preken, toneelstukken en gedichten. Binnen de Republiek bestond een onlosmakelijke band tussen politiek en pamfletten. Het gaf de Nederlandse politiek vorm, terwijl het diezelfde politiek weerspiegelde en beïnvloedde.²¹

Alhoewel er vanaf de jaren tachtig van de twintigste eeuw wordt er al onderzoek gedaan naar de invloed van pamfletten op het politieke leven. Toch zijn er maar vrij weinig studies over de invloed van dit soort documenten gedurende de Gouden eeuw.²² Tot voor kort werden deze bronnen namelijk gezien als een soort 'citaten woordenboek', om beschrijvingen van historische gebeurtenissen te ondersteunen.²³ Het gebruik van de pamfletten als historische bron

¹⁹ Lotte Jensen (ed), *The Roots of Nationalism: National Identity Formation in Early Modern Europe 1600-1815* (Amsterdam, 2016), 9; Andrew Hastings, *The Construction of Nationhood. Ethnicity, Religion and Nationalism* (Cambridge, 1997), 4-5; Orest Ranum (ed.), *National Consciousness, History, and Political Culture in Early Modern Europe* (Baltimore & London, 1975), 53; Liah Greenfeld, *Nationalism: Five Roads to Modernity* (Cambridge & London, 1992), 42.

²⁰ Jensen, *The Roots of Nationalism*, 3.

²¹ Deen, *Pamphlets and Politics*, 3.

²² *Ibidem*, 4.

²³ *Ibidem*, 4.

is namelijk erg lastig. Enerzijds kunnen zij inzicht bieden in debatten die cruciale politieke gebeurtenissen hebben aangewakkerd, beïnvloed en becommentarieerd. Anderzijds is er te weinig over de context van de meeste pamfletten bekend om er representatieve bevindingen uit af te leiden.²⁴

Een van de problematische aspecten van het bestuderen van pamfletten als historische bron is het publieke debat en de manier waarop pamfletten gebruikt kunnen worden om dat debat in te delen.²⁵ In de negentiende en vroege twintigste eeuw werden pamfletten geportretteerd als meningsuiting van de auteur. Hierdoor werden deze documenten in het algemeen gezien als een vorm van publieke opinie.²⁶ Wanneer er onderzoek gedaan wordt naar publieke opinies komen er twee problemen naar voren. Ten eerste is er de neiging om het onderzoek te concentreren op bekende pamfletten, waardoor de meer onbekende titels als minder belangrijk worden gezien.²⁷ Het tweede probleem is het belang van context. Publieke opinie door middel van pamfletten kan alleen worden onderzocht in vergelijking met andere bronnen zoals correspondentie of dagboeken. Een pamflet op zich biedt geen volledig beeld van de context en geeft geen indicatie van de manier waarop zij de samenleving hebben beïnvloed.²⁸ Dit kan opgelost worden door het medium in de context van een bepaalde periode te lezen en om vervolgens pas de politieke gebeurtenissen te onderzoeken die hier aan verbonden zijn.²⁹ Hierdoor zou eventuele misrepresentatie kunnen worden voorkomen.

Een andere problematiek bij pamfletonderzoek is de definitie van het woord pamflet. Alhoewel de Engelsen de term “pamphlet” al sinds het einde van de zestiende eeuw gebruiken, is de Nederlandse variant pas vanaf de negentiende eeuw in gebruik. Dit verkleint het aantal zoekresultaten in databases aanzienlijk.³⁰ Daarnaast is het moeilijk te omschrijven wat voor een soort document een pamflet nu precies was. Het verscheen vaak in de vorm van korte documenten, maar dit sluit niet uit dat er geen langere bestonden. De prijs van een pamflet was over het algemeen laag maar ook hier kan geen uitsluitsel over gegeven worden. Het financiële aspect was van invloed op het publiek dat met de pamfletten gemoeid was. Een manier om dit probleem op te lossen is om het onderzoek te focussen op het publiek in plaats van de

²⁴ Leonard H.M. Wessels, ‘Het pamflet, Polsslag van het heden.’ In: Jo Tollebeek, Tom Verschaffel en Leonard H.M. Wessels *De Palimpsest: Geschiedschrijving in de Nederlanden 1500-2000* (Heerlen en Hilversum, 2002), 91; Deen, *Pamphlets and Politics*, 6.

²⁵ Ibidem, 7.

²⁶ Ibidem, 7.

²⁷ Ibidem, 8.

²⁸ Ibidem, 9.

²⁹ Ibidem, 6-7.

³⁰ Ibidem, 9.

publicatie.³¹ Deen beargumenteert dat een pamflet niet alleen gericht was op diegene die het daadwerkelijk kon betalen. Een pamflet moest daarbij ook leesbaar en beschikbaar zijn zodat het publiek het wilde lezen en kopen. Dr. Matthijs van Otegem beargumenteert in zijn artikel *Tijd, snelheid en afstand. De mechanica van het pamflet* (2001) dat de Republiek in vergelijking met andere landen een vrij hoge graad van geletterdheid had. Het kende hoge lonen, een hoge politieke participatiegraad en een bloeiende drukcultuur. Dit waren vereisten voor een omgeving waarin een pamfletcultuur zou kunnen floreren. Geletterdheid en economische welvaart waren echter geen garantie voor verkoop van pamfletten.³² Deen spreekt in haar studie over het belang van de ‘politieke natie’ bij onderzoek naar pamfletteksten. Deze zou bestaan uit de producent, auteur, drukker, boekverkoper, lezer en het beoogde publiek. Zij vormden dit netwerk door deel te nemen aan debatten over politiek door middel van pamfletten. Daarmee, concludeert Deen, werd er een denkbeeldige gemeenschap gecreëerd.³³ De individuele lezer las een pamflet en interpreteerde dit op zijn of haar eigen manier maar dit was wel gebonden aan de ongeschreven regels van de gemeenschap.³⁴ In zijn artikel *Irrational, Impractical and Unprofitable. Reading the News in Seventeenth-Century Britain* (2002) beargumenteert professor Joad Raymond dat de lezers van een pamflet de tekst daadwerkelijk van betekenis kunnen doen veranderen.

Identiteit & Nationalisme

Identiteit is een lastige term om te hanteren omdat er geen vaste omschrijving voor bestaat. Dit concept kan gebaseerd zijn op geloof, gender, cultuur, seksualiteit, nationaliteit etc. Volgens professor Paul James, wordt identiteit in de filosofie, psychologie, antropologie en sociologie gekarakteriseerd als de opvattingen, kwaliteiten, overtuigingen en uitingen die een persoon of groep vormen.³⁵ Binnen West-Europa ontstond in de negentiende eeuw een bewustzijn van nationale identiteit dat herhaaldelijk werd benadrukt in kranten, literatuur en andere soorten media.³⁶ Omdat er pas in de negentiende eeuw gesproken werd van nationale identiteit en het bijkomstige nationalisme is het lastig deze terminologie te hanteren in historische onderzoek

³¹ Deen, *Pamphlets and Politics*, 10-11.

³² Mathijs van Otegem, ‘Tijd, snelheid en afstand. De mechanica van het pamflet’, *De Zeventiende eeuw*, Volume 17, nummer 1 (2001), 53.

³³ Deen, *Pamphlets and Politics*, 27.

³⁴ Keith M. Baker, ‘Politics and Public Opinion under the Old Regime in: Jack R. Censer and Jeremy D. Popkin, *Press and Politics in Pre-Revolutionary France* (Los Angeles, 1987), 212-213.

³⁵ Paul James, ‘Despite the Terrors of Typologies: The Importance of Understanding Categories of Difference and Identity’, *Interventions: International Journal of Postcolonial Studies*, vol. 17, nummer 2 (2015), 174-195, alhier 175.

³⁶ Eric Hobsbaum and Terrance Ranger, *Invention of Tradition* (Cambridge, 1983), 1.

naar vroegmoderne vormen van nationalisme of identiteit. Desondanks wijken wetenschappers er niet voor om hier toch onderzoek naar te doen.

Lotte Jensen, beargumenteert in haar werk *The Roots of Nationalism: National Identity Formation in Early Modern Europe 1600-1815* (2016) dat er in de vroegmoderne tijd zeker een bewustzijn van een *natie* of *nationaal karakter* bestond.³⁷ Als voorbeeld haalt zij het werk *On National Characters* (1748) aan, geschreven door de Schotse filosoof David Hume (1711-1776). Jensen concludeert dat de manier waarop Hume reflecteerde op de termen *natie* en *nationaal karakter* kan duiden op het idee dat deze terminologie was ingebed in de op dat moment gehanteerde spreektaal, maar dat zij historisch geladen en betwist waren.³⁸ Volgens Hume kwamen nationale identiteiten tot stand als gevolg van de interactie tussen verschillende culturele factoren zoals vertellingen en culturele symboliek en imitatie in plaats van klimatologische invloeden.³⁹ Jensen benadrukt in haar boek dat de zeventiende en achttiende eeuw juist van belang waren voor de ontwikkeling van een nationaal bewustzijn. Haar werk laat echter ook zien dat deze opvatting over het ontstaan van dit bewustzijn per land verschilt. Sommige auteurs beargumenteren namelijk dat de oorsprong van nationaal bewustzijn zich in de middeleeuwen bevindt, terwijl anderen van mening zijn dat de meest invloedrijke ontwikkelingen toch plaats hebben gevonden in de negentiende eeuw.⁴⁰

Deze tweedeling is een voorbeeld van de discussie die is ontstaan rondom het historische fundament van nationalisme. Aan de ene kant staan de modernisten, die van mening zijn dat de *natie* een typisch modern fenomeen is. Aan de andere kant staan de traditionalisten die beargumenteren dat een *nationale identiteit* al voor de negentiende eeuw voorkwam. Grondleggers van de modernistische stroming zijn auteurs zoals de Amerikaanse historicus Hans Kohn en Britse historica Elie Kedouri. Kohn beargumenteert in zijn werk *The idea of Nationalism. A Study in its Origins and Background* (1944) dat het continent Europa in de zeventiende en begin achttiende eeuw nog steeds in een pre-nationalistische periode verkeerde. De groei van gecentraliseerde staten, de secularisatie van het politieke leven, de opkomst van individualisme dat gepaard ging met het geloof in vrijheid en de economische vooruitgang zorgden voor verandering in de traditionele maatschappelijke vormgeving. Deze verschuiving vormde het uiteindelijke fundament van nationalisme.⁴¹ Kedouri sluit zich aan bij het argument van Kohn, in haar boek *Nationalism* (1960). Zij stelt dat nationalisme een doctrine is die aan

³⁷ Jensen, *The Roots of Nationalism*, 9.

³⁸ Ibidem, 9.

³⁹ Ibidem, 10.

⁴⁰ Ibidem, 10.

⁴¹ Hans Kohn, *The Idea of Nationalism. A Study in its Origins and Background* (New York, 1944), 204.

het begin van de negentiende eeuw is uitgevonden. De term *natie* is hiermee onlosmakelijk verbonden. Dit concept bezat aan het einde van de achttiende eeuw nog niet de nationalistische karakteristieken die het in de negentiende eeuw toebedeeld zou krijgen.⁴² Invloedrijke historici als Ernest Gellner (*Nations and Nationalism*, 1983), Benedict Anderson (*Imagined Communities. Reflections on the Origin and Spread of Nationalism* 1983), Eric Hobsbawm en Terance Ranger (*The Invention of Tradition*, 1983) hebben aan het einde van de jaren tachtig van de vorige eeuw dezelfde conclusie getrokken; nationalisme was een product van de negentiende eeuw.⁴³ Lotte Jensen concludeert dat het succes van de modernistische visie te maken heeft met de factoren die gebruikt zijn om de opkomst van nationalisme te verklaren, namelijk industrialisatie en toename van massamedia en democratisering. Alhoewel de term nationalisme in de negentiende eeuw is uitgevonden betekent dit niet dat de nationalistische ideologie voor die tijd nog niet bestond.

Ondanks de dominantie van de modernistische visie in de historisch-wetenschappelijk wereld, wordt deze visie al vanaf de jaren tachtig van de vorige eeuw betwist door een groeiend aantal studies die het tegendeel beargumenteren.⁴⁴ De school van traditionalisten, ook wel premodernisten genoemd, stelt dat historische factoren veel halsstarriger, onvoorspelbaarder en meer contingent zijn dan dat de modernisten hen presenteren. De traditionalisten zijn van mening dat nationalisme en naties fenomenen zijn die zich al in de premoderne tijd voordeden en daardoor veel ouder zijn dan door de modernisten wordt beweerd. Gelijktijdig erkennen zij ook de problematiek van hun stelling, namelijk dat deze niet gemakkelijk op basis van bronstudies te bewijzen is.⁴⁵ Twee recente werken die een meer theoretisch weerwoord bieden tegen de modernistische kijk zijn die van historici Caspar Hirschi en Azar Gat. In zijn werk *The Origins of Nationalism. An Alternative History from Ancient Rome to Early Modern Germany* (2012) beargumenteert Hirschi dat nationalisme begrepen kan worden als een taalkundig fenomeen dat historische realiteiten construeerde en representeerde.⁴⁶ Aan de hand van sleutelbegrippen als *nationale eer* en *nationale vrijheid* concludeert Hirschi dat nationalisme geworteld is in het katholiek Europa van de veertiende eeuw. Hij stelt vervolgens dat vormen van dit concept in overvloed aanwezig waren gedurende de Renaissance, en dat *modern nationalisme* enkel een mobiliserende kracht had kunnen worden door zijn al reeds bestaande

⁴² Elie Kedouri, *Nationalism* (New York, 1960), 9.

⁴³ Jensen, *The Roots of Nationalism*, 12.

⁴⁴ Ibidem, 10.

⁴⁵ Ibidem, 13.

⁴⁶ Caspar Hirschi, *The Origins of Nationalism. An Alternative History from Ancient Rome to Early Modern Germany*, Cambridge University Press (Cambridge, 2012), 5.

aanwezigheid in de politiek, wetenschap en kunst.⁴⁷ Gat gaat in zijn boek *Nations: The Long History and Deep Roots of Political Ethnicity and Nationalism* (2013) nog een stap verder door te stellen dat in de prehistorische periode stammen met een sterke familiecultuur de grondslag hebben gelegd voor *naties* en *natiestaten*. Centraal in Gat's studie staan de concepten 'ethniciteit' en 'politieke ethniciteit'. Door middel van deze termen beargumenteert hij dat nationale staten specifieke vormen van politieke entiteiten zijn waarin een congruentie bestaat tussen een dominant volk en de staat.⁴⁸

Daarnaast stelt hij ook dat de modernisten de zoektocht van historische continuïteit verkeerd hebben geïnterpreteerd. Zij beargumenteren namelijk dat deze praktijk een sociaalhistorische constructie is die kunstmatig tot stand gekomen en alleen heeft plaatsvond vanaf de negentiende eeuw.⁴⁹ Gat concludeert dat het zoeken naar deze historische continuïteit een van de meest sterke mechanismes is geweest in de geschiedenis van de mens.⁵⁰ De grondslag van nationale identiteiten in de vorm van verwantschappencultuur, solidariteit en samenwerkingsverbanden in de vroegste stamculturen waren door evolutie gegraveerd in de menselijke aard.⁵¹ Volgens zijn stelling is het fenomeen van nationale identiteiten al eeuwenoud en kwam dus al voor in de premoderne tijd.

Een groot aantal historici beweren dus dat nationalisme en nationale identiteit termen zijn welke door ontwikkelingen in de negentiende eeuw tot stand zijn gekomen. Het was dan ook in deze periode dat deze concepten de betekenis hebben gekregen die tot op het heden nog steeds geldend is. Daarom stellen deze modernistische wetenschappers dat nationalisme en nationale identiteit niet voor de moderne periode hebben kunnen bestaan. Deze studie zal in navolging van de traditionalistische denkwijze het tegendeel proberen te bewijzen. Alhoewel deze concepten hun huidige betekenis in de negentiende eeuw hebben gekregen wil dat niet zeggen dat het daarvoor niet bestond. Identiteit is altijd al een onderdeel van de menselijke samenleving geweest, zoals Gat heeft beargumenteerd. Er kan ook al een vorm van gemeenschapsgevoel op nationaal niveau zijn geweest, aangezien er door middel van *negatieve spiegelbeelden* wij-zij contrasten gecreëerd konden worden. Het kwam in deze periode vaak voor dat auteurs van pamfletten een *negatief-spiegelbeeld* creëerden van de vijandelijke naties, staten en identiteiten.

⁴⁷ Hirschi, *The Origins of Nationalism*, 5.

⁴⁸ Azar Gat, *Nations: The Long History and Deep Roots of Political Ethnicity and Nationalism* (Cambridge, 2013), 3-4.

⁴⁹ *Ibidem*, 3.

⁵⁰ *Ibidem*, 3.

⁵¹ *Ibidem*, 3.

Er werden negatieve kenmerken aan de vijand toebedeeld die het tegenovergestelde waren van het eigen zelfbeeld. Hierdoor bestempelden zij de ander met een negatieve stereotypering die werd gebruikt om de eigen natie of staatsidentiteit te herdefiniëren of te versterken.⁵² De problemen die ondervonden worden in pamfletstudies zoals een onbekend publiek of de invloed die een document als dit had op de publieke opinie kan het onderzoeken van een identiteitsconstructie enigszins belemmeren. Door pamfletten aan de hand van het *negatief spiegelbeeld* te analyseren zou het als nog mogelijk kunnen zijn die identiteit te kunnen ontdekken. Omdat er in deze documenten gepoogd wordt de staatsgreep te legitimeren is de kans groot dat de Republiek wordt geportretteerd op de manier waarop Nederlanders zichzelf zagen en gezien wilde worden. Zodoende worden Engeland en de Verenigde Nederlanden tegenover elkaar gezet. In dit proces de negatieve karakteristieken van de Engelsen benadrukt waardoor de positieve aspecten van de Republiek worden versterkt.

In het eerste hoofdstuk wordt een vergelijking en analyse gegeven van een zestal pamfletten die zijn uitgegeven rond de periode 1688-1689, waarin de inval van Engeland en de daaropvolgende troonbestijging van Willem III plaatsvonden.⁵³ Daarbij zal gelet worden op culturele symboliek en vertellingen welke een inzicht kunnen bieden in een identiteitsconstructie op nationaal niveau. Er bestaan echter een aantal valkuilen waar rekening mee gehouden moet worden. Ten eerste bestaat er het probleem dat het niet duidelijk is wie het publiek van deze pamfletten is geweest. Waren het vooral mannen of vrouwen? Uit welke sociale laag kwamen zij? Sloegen deze pamfletten meer in het westen van de Republiek aan dan in het oosten? Dan is er ook de problematiek dat er in deze studie geen ruimte is voor een vergelijking met andere bronnen om zodoende een uitgebreidere conclusie te kunnen doen over de publieke opinie. Hierdoor kan er maar een beperkte conclusie worden gemaakt over in welke mate deze culturele symboliek en vertellingen daadwerkelijk hebben bijgedragen aan een nationaal gemeenschapsgevoel. Omdat het lastig is om te kunnen determineren in welke context

⁵²Gijs Rommelse, 'Negative Mirror Images in Anglo-Dutch Relations 1650-1674' in: Lotte Jensen (ed), *The Roots of Nationalism: National Identity Formation in Early Modern Europe 1600-1815* (Amsterdam, 2016), 199.

⁵³ Adres van een onzijdigh Catholyck aen zijn Conincklyck Majesteit van Groot-Britanien. (1688); Aan Zyne Hoogheid Den Heere PRINSE VAN ORANJE, Op zyne Landinge aan de ENGELSCHE KUST. (1688); A.B.C. Boek voor Jacobus de Tweede, Waar uyt hy kan leeren (dewyl hy ny tyt sal hebben) hoe ontrouwelyk door hem alle onheylen en oorlogen tegen HOLLANT sijn gebrouwen, door het aenraden en gehoor geven vande paters Fesuyten. (1689); Aanspraak aan ENGELANT over haare Verlossing, te weege gebragt door sijn KONINCKLIJCKE hoogheyden den heere PRINCE van ORANGIEN. (1689); Engelants en Neerlands vreugdegalm, over het verklaren en uitroepen van WILLEM HENDRIK en Maria Stuart tot Konink en Koninginne van Engeland, Vrankrijk, en Yrlant. &c. (1689); Het Dank-offer der Verloste Kerk Voor Verheffinge van hare Koninklijke Majesteiten WILLIAM DE III en MARIA de II. Tot Koning en Koninginne van ENGELANT, SCHOTLANT, VRANKRIJK, en YRLANT. Enz. (1689).

deze pamfletten geschreven zijn zij geselecteerd op de gebeurtenis waarmee zij in verbinding staan, de staatsgreep in Engeland en de daaropvolgende kroning van Willem III. Hierdoor zijn zij met name geselecteerd op datum en onderwerp.

In het tweede hoofdstuk zal er gekeken worden naar de wederkerige culturele thematiek die uit de analyse van de pamfletten naar voren is gekomen. De onderwerpen zijn: vaderland, vrijheid, heldendom en moed. Zij komen niet alleen veelvoudig terug maar werden ook door de pamflettisten op sommige momenten gehanteerd als een ‘negatief-spiegelbeeld’.⁵⁴

⁵⁴ Rommelse, ‘Negative Mirror Images’, 199.

Hoofdstuk 1

Legitimatie en Representatie:

Een verantwoording van het Engels koningschap van Willem III in pamfletten

.Op 14 februari 1689 werden stadhouder Willem III en zijn vrouw Mary gekroond tot koning en koningin van Engeland.⁵⁵ Voor de inwoners van de Republiek was dit een memorabel moment van nationale trots. Na drie Nederlands-Engelse oorlogen in een periode van zesendertig jaar zat nu de prins van Oranje op de Engelse troon. Aangezien de stadhouder in 1689 de troon niet had geërfd maar zich had toegeëigend, kon hij geen aanspraak maken op het gebruikelijke koninklijk erfrecht. Hierdoor miste Willem III een substantieel fundament van de legitimatie die zijn koningschap zou moeten rechtvaardigen.⁵⁶ Alhoewel deze verantwoording in de Republiek minder noodzakelijk was, was dit in de steun betuigende pamfletten toch tot een bepaalde hoogte aanwezig. Lettend op de vraag in hoeverre het mogelijk is te spreken van een nationale identiteit in de vroegmoderne periode, zal dit hoofdstuk zich centreren rondom de vraag: hoe werd het koningschap van Willem III in de geselecteerde pamfletten ondersteund? Om deze vraag te kunnen beantwoorden zal er gekeken worden naar de manier waarop de stadhouder in de pamfletten werd geportretteerd en hoe zijn machtsovername werd gelegitimeerd. In navolging hiervan worden ook de ‘negatieve spiegelbeelden’ betrokken bij de analyse om een zo volledig mogelijk beeld weer te geven.

Om de geselecteerde pamfletten op een zo objectief mogelijke manier te kunnen analyseren is het van belang om de beperkingen en complexiteiten aan te duiden. In de zeventiende eeuw bestond er de drang om teksten te allegoriseren en op actuele gebeurtenissen toe te passen. Door de tijdsdruk die er op de verslaglegging van actuele gebeurtenis lag, probeerde de auteurs de documenten zo snel mogelijk te produceren. Hierdoor kon het zijn dat, naarmate de tijd verstreek, de informatie zijn accuratesse verloor. Na verloop van tijd veranderde namelijk ook de context waarin een tekst gelezen werd, hetgeen de teksten een veranderlijke betekenis gaf. Dit maakt het moment waarop de tekst gelezen werd dus van cruciaal belang in de interpretatie ervan. Het waren immers de tijdsperiode gebonden omstandigheden rondom een gebeurtenis die het document betekenis gaven.⁵⁷

Een ander punt van complexiteit wat betreft interpretatie, was dat een lezer altijd een tekst anders kon interpreteren dan de manier waarop de auteur had bedoeld.⁵⁸ Auteurs

⁵⁵ Israel, *Anglo-Dutch Moment*, 13.

⁵⁶ Claydon, *Willem III*, 1-2.

⁵⁷ Helmer J. Helmers, *The Royalist Republic: Literature, Politics, and Religion in the Anglo-Dutch Public Sphere, 1639-1660* (Cambridge, 2015), 17.

⁵⁸ Helmers, *The Royalist Republic*, 17.

probeerden de lezer aan te spreken door op bepaalde aspecten nadruk te leggen die populair waren bij het algemene publiek. Het bleef echter lastig het beoogde doel over te brengen. Het is dus van belang om de context waarin de pamfletten, die in dit onderzoek worden geanalyseerd, zijn geschreven, gedrukt en verkocht, in ogenschouw te nemen. Het koningschap van Willem III was immers een invloedrijke ontwikkeling wat betreft de machtsbalans tussen de Republiek en Engeland.⁵⁹ De drie Nederlands-Engelse oorlogen, waren het resultaat van het verschuiven van de machtsbalans tussen de twee landen. Publieke opinie speelde een belangrijke rol in de politieke en ideologische context van de drie oorlogen.⁶⁰

Een ander aspect waar rekening mee gehouden moet worden in deze pamfletanalyse is het gebruik van een *negatiefspiegelbeeld*. Het gebeurde het vaak dat landen die met elkaar in oorlog waren de negatieve karakteristieken van hun vijanden benadrukten in mediabronnen.⁶¹ Zo werd er een *negatief spiegelbeeld* van vijand, natie, staten en identiteiten gecreëerd. Er werden vervolgens negatieve karakteristieken aan *de vijand* toegekend die zowel cultureel, economisch als religieus van aard konden zijn. Zij waren meestal exacte tegenstelling van het eigen zelfbeeld. Op deze manier droegen de pamflettisten bij aan het herinterpreteren of stereotyperen van *de ander* terwijl zij gelijktijdig hun eigen natie of staatsidentiteit herdefinieerde en/of versterkte.⁶² De problematische verhouding tussen Engeland en de Republiek was cruciaal voor de ontwikkeling van de politieke cultuur en ideologische vooroordelen tussen de twee landen. Het was in deze jaren dat er in de Nederlandse media een negatieve beeldvorming van ‘het Engelse volk’ ontstond met daartegenover een positief beeld van ‘de Nederlander’.⁶³

In de Nederlandse beeldvorming over Engeland bestond rond 1688 een zekere dualiteit. Enerzijds werden de Engelsen gezien als vijandelijk door hun rol in de voorgaande oorlogen. Anderzijds waren de koningshuizen van beide landen door middel van dynastieke banden met elkaar verbonden. Daarbij kwam een gedeelde republikeinse visie die uitgedragen werd door het regime van zowel Oliver Cromwell (1599-1658) als Johan de Witt (1625-1672).⁶⁴ Door deze overeenkomende ideologieën en de gedeelde dynastieke banden bleken beide landen meer gemeen te hebben dan in eerste instantie leek.⁶⁵ Het beeld van ‘de Engelsman’, zoals het

⁵⁹ Rommelse, ‘Negative Mirror Images’, 200.

⁶⁰ Ibidem, 200; Hugo Dunthorne, *Britain and the Dutch Revolt 1560-1700*, (Cambridge, 2013), 110.

⁶¹ Ibidem, 199.

⁶² Ibidem, 199.

⁶³ Jonathan Israel, ‘England, the Dutch Republic, and Europe’, *The Historical Journal*, vol. 40, num. 4 (1997), 1117-1123, alhier 1119.

⁶⁴ Rommelse, ‘Negative Mirror Images’, 208.

⁶⁵ Ibidem, 208.

geschetst werd door Nederlandse pamfletauteurs, was zonder twijfel gekleurd door de eigen visie op de Nederlandse politiek.⁶⁶

De verantwoording van de staatsgreep van stadhouder Willem III

Nu de valkuilen verduidelijkt zijn, is het zaak om de pamfletten te gaan analyseren. Het pamflet *AAN ZYNE HOOGHEID den heere PRINSE van ORANJE, op zyne Landinge aan de ENGELSE KUST* (1688), richtte de auteur (onbekend) zich op de moeizame overtocht van de stadhouder en zijn vloot over de Noordzee. Het is niet duidelijk wanneer het pamflet precies is geschreven. Aangezien de auteur informatie over de overtocht tot zijn beschikking heeft is de mogelijkheid groot dat dit is uitgegeven na de aankomst van Willem III in Torbay, begin November 1688. Allereerst benadrukte de auteur zijn eigen trouw aan de stadhouder, aangezien hij hem in gedachten volgt gedurende de oversteek. Hij accentueerde hoe de prins als held voor heil van Kerk en staat zichzelf en zijn leger riskeerde om het volk van Engeland haar vrijheid en rechten terug te geven.⁶⁷ Dit leger werd door de auteur beschreven als moedige helden die onder het mom van vrijheid, geloof en het recht der volkeren het Engelse land van haar ondergang kwam redden. Alhoewel dit leger volledig uit huurlingen bestond, leek het alsof de auteur de lezer wilde doen geloven dat deze soldaten meevochten vanuit het idee van een gedeelde ideologie.⁶⁸ Het volk van Engeland was volgens de pamflettist de stadhouder dankbaar voor zijn verdiensten. Hij had immers het land herboren laten worden door de rechtmatige godsdienst weer in ere te herstellen. Vervolgens legde hij opnieuw nadruk op de vrijheid en het herstel van wetten en dat dit zonder enig bloedvergieten is verlopen. De auteur noemde de prins dan ook de *oorlogstemmer*.⁶⁹

In dit pamflet wordt machtsgreep van de stadhouder op verschillende manieren gelegitimeerd. Allereerst betuigt de schrijver zijn trouw aan Willem III, dat kan wijzen op het belang dat hieraan wordt gehecht aangezien het zo expliciet wordt genoemd. De nadruk op de heldhaftigheid van de stadhouder is de eerste vorm van legitimatie die de auteur aandraagt. De schrijver verbindt de staatsgreep van Willem III met het idee van zelfopoffering voor de vrijheid, rechten en wetten van een ander volk. Hierdoor is het niet langer meer een coup maar een onbaatzuchtige daad waardoor de machtsgreep wordt gelegitimeerd. Het herhaaldelijk accentueren van concepten zoals *vrijheid*, *staat* en *recht*, benadrukt de waarde die de auteur

⁶⁶ Ibidem, 208.

⁶⁷ *AAN ZYNE HOOGHEID den heere PRINSE van ORANJE, op zyne Landinge aan de ENGELSE KUST*, Den Haag, Koninklijke Bibliotheek, Knuttel Collectie, fol. 13030.

⁶⁸ Ibidem.

⁶⁹ Ibidem.

hieraan hecht. Dit doet vermoeden dat de schrijver deze termen expliciet naar voren laat komen omdat het een bepaalde sympathie wekt bij de lezer. Het zou dus kunnen betekenen dat deze concepten bij het publiek, tot wie de auteur zich richt, een Nederlands-culturele symboliek oproept. Tenslotte schiep ook deze auteur een *negatief spiegelbeeld* door zich te richten op de elementen van bloedvergieten en oorlog.

Behalve het protestante standpunt uit bovenstaande bron is er ook een katholiek georiënteerd pamflet uit hetzelfde jaar. *Adres van een onzijdigh Catholyck, Aen zijn Conincklyck Majesteyt van Groot-Britannien*, was geschreven in 1688. Wanneer het document was uitgegeven is onbekend. Wel sprak de auteur de stadhouder aan als *Conincklyck Majesteyt van Groot-Britannien*⁷⁰, zoals in de titel is te zien. Dit kan een indicatie zijn dat het pamflet is geschreven en uitgegeven na het vertrek van James en zijn vrouw naar Frankrijk op 23 december 1688. Op dat moment had Willem III de Engelse overheid volledig in handen en ondervond hij geen tegenstand meer van de voormalige koning.⁷¹ Een andere mogelijkheid zou kunnen zijn dat het pamflet was uitgegeven op het moment dat de stadhouder aan was gekomen in Torbay begin november 1688.⁷² Pamfletten waren immers verbonden aan actualiteit dus de kans dat dit document rond deze periode was geschreven en uitgegeven was relatief groot.⁷³

Over de auteur zelf was weinig bekend behalve dat hij naar zichzelf verwees als *een onzijdigh Catholyck*. In het pamflet poogde hij de stadhouder en indirect ook de lezer van het document ervan te overtuigen dat de vele problemen, die door een aantal ‘...*domme en woestdriftige*...’ katholieken in de voorgaande jaren waren veroorzaakt, niet representatief waren voor alle andere papisten.⁷⁴ Dit verwees naar de maatregelen die werden getroffen tegen pausgezinden in overheidsposities nadat Willem III in Engeland de macht had overgenomen. Deze katholieken werden uit hun ambt gezet en zij werden vervangen door protestanten. Het stemrecht werd hen ontnomen en zij mochten ook geen plaats meer innemen in *Westminster parliament*. Het werd katholieken verboden onderling te trouwen en in het leger te dienen.⁷⁵ De auteur leek van mening te zijn dat het geschil tussen protestanten en katholieken in zowel de Republiek als Engeland niet zo zou moeten worden benadrukt en dat er meer aandacht zou

⁷⁰ *Adres Van een onzijdigh CATHOLYCK, Aen zijn Conincklyck Majesteyt van Groot Brittanien*, Den Haag, Koninklijke Bibliotheek, Knuttel Collectie, fol. 12962, 1.

⁷¹ Lisa Jardine, *Going Dutch: How England Plundered Holland's Glory* (London, 2008), 17.

⁷² Het verschil in data heeft te maken met het hanteren van zowel de Juliaanse als Gregoriaanse kalenders; Jardine, *Going Dutch*, 17.

⁷³ Helmers, *The Royalist Republic*, 17.

⁷⁴ *Adres Van een onzijdigh CATHOLYCK*, fol. 12962, 4.

⁷⁵ Israel, *Anglo-Dutch Moment*, 340.

moeten zijn voor vrede en vrijheid.⁷⁶ Er wordt hier geprobeerd de lezer te overtuigen dat katholieken dezelfde rechten mogen genieten als protestanten. Dit wordt nogmaals benadrukt wanneer hij de focus legt op vrede en vrijheid. De schrijver borduurde hierop voort door uit te lichten hoe belangrijk diezelfde vrijheid voor de Republiek is geweest. Hij beschreef hoe in de voorgaande jaren het bestuur over de Republiek hadden gezorgd voor constante onrust en vrees. Deze staat van onrust verdween echter op het moment dat de stadhouder aan de macht kwam.⁷⁷ Het zou te maken kunnen hebben gehad met de ‘...stantvastigheyt en onverzaegde kloeckmoedigheyt van de gansche Natie’.⁷⁸ Dit werd nog eens bevestigd in de passage waarin de katholiek benoemde dat de stadhouder garant stond voor de ‘...algemeene vryheyt’ van de Republiek. Hier accentueerde de schrijver nogmaals het concept *vrijheid* dat hij lijkt verbonden te hebben met de Republiek en de stadhouder. Daardoor kan er de conclusie worden getrokken dat het concept van belang is voor de manier waarop de auteur de Verenigde Nederlanden en Willem III ziet. De staat van rust waarin de Republiek verkeerde was maar van korte duur als de stadhouder zijn maatregelen tegen de katholieken zou blijven handhaven.⁷⁹ Alhoewel de auteur zich bewust was van de riskante aard van zijn opmerking was het niet ‘...niet te minder oprecht en waerachtig’.⁸⁰ Deze kritiek was namelijk van belang voor de ‘...de voorspoet van dezen Staet’ en dat hij er met een ‘eerbiedige vryheyt’ sprak.⁸¹ Daarnaast poogde hij ook de stadhouder te overtuigen van het feit dat vrede en vrijheid niet bewerkstelligd konden worden door rigoureuus te handelen, maar door geduld en tijd.⁸² De auteur probeerde hier duidelijk te maken dat hij, ondanks zijn commentaar, de prins niet afviel, maar dat het noodzakelijk was voor het welzijn van de Republiek om zich te uiten over de gang van zaken in Engeland.

Er werd nogmaals nadruk gelegd op *vrijheid, wetten*, een vrij parlement en *vrede*. Deze aspecten waren van een zodanig belang dat zij door zowel de stadhouder als zijn onderdanen gewaarborgd moesten worden.⁸³ De auteur had het idee dat de kloof tussen de twee vormen van christendom alleen nog maar groter was geworden door de staatsgreep die Willem III had gepleegd om het protestantisme in Engeland te redden.⁸⁴ Hij benadrukte dat alle onderdanen van de stadhouder recht hadden op vrijheid van godsdienst. Het maakte volgens de auteur niet

⁷⁶ *Adres Van een onzijdigh CATHOLYCK*, fol. 12962, 2-3.

⁷⁷ *Ibidem*, 2.

⁷⁸ Kloeckmoedigheyt: Op een dappere wijze blijk geven van zedelijke en/of geestelijke kracht; *Adres Van een onzijdigh CATHOLYCK*, 2.

⁷⁹ *Ibidem*, 2.

⁸⁰ *Ibidem*, 2.

⁸¹ *Ibidem*, 1.

⁸² *Ibidem*, 5.

⁸³ *Ibidem*, 3.

⁸⁴ *Adres Van een onzijdigh CATHOLYCK*, 4.

uit wat de religieuze voorkeuren van de onderdanen waren, zolang zij maar trouw bleven aan het vaderland en ten gunste van de natie zouden handelen. Volgens de auteur zouden vrijheid en vrede de twee grootste doelen zijn die in zowel de Republiek als Engeland bereikt zouden konden worden.⁸⁵

Alhoewel dit pamflet de staatsgreep in Engeland niet zo zeer poogt te legitimeren, voorziet het de stadhouder wel van enige steun. De auteur legt erg veel nadruk op het concept *vrijheid* dat in zijn pamflet vaak verbonden wordt met de Republiek of de stadhouder. Omdat Willem III in dit pamflet gezien wordt als regerend vorst van de Noordelijke Nederlanden en tegelijkertijd ook als beschermer van de *vrijheid*, kan hieruit worden geconcludeerd dat de auteur dit concept onlosmakelijk verbindt met de Verenigde Provinciën. *Vrijheid* wordt gezien als een onmisbaar recht wat bevestigd wordt door het wederkerige pleidooi over de ontnomen vrijheden van de papisten in Engeland. De auteur creëert gelijktijdig ook een *negatief spiegelbeeld*, door de focus te plaatsen op de afwezigheid van deze *vrijheid*. Het centraal stellen van dit negatieve aspect zorgt ervoor dat het tegenovergestelde, het belang van vrijheid, herhaaldelijk wordt benadrukt. Tenslotte verwijst de auteur meerdere malen naar *natie, dit lant of uw onderdanen* dat in dit pamflet vaak gepaard gaat met wetten, vrijheid en loyaliteit aan de stadhouder. Door het gebruik van termen als natie of onderdanen lijkt het erop dat de schrijver over de Republiek als gemeenschap spreekt.

Een ander pamflet met een soortgelijke protestantse aard als de eerste bron was *ENGLANTS en NEERLANTS Vreugdegalm, over het verklaren en uitroepen van WILLEM HENDRIK en MARIA STUART Tot Koning en Koninginne van ENGELANT, VRANKRIJK, en YRLANT. &c.* Deze dichterlijke lofrede over de kroning van Willem III was geschreven door Simon Simonides Jr. (1662-1694).⁸⁶ De schrijver portretteerde, net als de andere twee auteurs, de stadhouder als een held en richtte zich daarom tot alle dichters die de roem van helden in het verleden onsterfelijk hadden gemaakt. Simonides, die zichzelf beschreef als een man met een grote liefde voor het vaderland, poogde in dit pamflet uit te leggen hoe er in zowel de Republiek als Engeland werd gereageerd op de kroning van Willem en Mary.⁸⁷ Hij probeerde een landelijk publiek aan te spreken met zijn steunbetuigingen aan de stadhouder. Dit blijkt ten eerste uit hoe

⁸⁵ Ibidem, 4-5.

⁸⁶ Simon Simonides Jr. was een predikant in Buiksloot en oudste zoon van de geneesheer Simon Simonides.; Simon Simonides, ENGELANT en NEERLANTS VREUGDEGALM, over het verklaren en uitroepen van WILLEM HENDRIK en MARIA STUART Tot Koning en Koninginne van ENGELANT, VRANKRIJK, en YRLANT. &c, Den Haag, Koninklijke Bibliotheek, Knuttel Collectie, fol. 13279A, 34.

⁸⁷ Simonides, ENGELANT en NEERLANTS VREUGDEGALM, fol. 13279A, 34.

de twee landen werden aangeduid, namelijk met de benamingen ‘...*Den Brit, en Batavier*...’. Deze termen verwezen in een historische zin naar de twee voorouderstammen van beide volkeren.⁸⁸ In de zeventiende eeuw bestond al de ideologie dat de Nederlanders zouden afstammen van de *Batavieren*. Vervolgens verwees de auteur opnieuw naar de twee landen in kwestie maar dit keer noemde hij de Republiek ‘...*den staat der seven vrye Landen*.’⁸⁹ Doordat de auteur de inwoners van de Verenigde Provinciën aansprak met de benaming *Batavier*, impliceerde hij de afstammelingen van deze voorouderstam aan te spreken. Daarnaast benoemde de auteur ook specifiek de *seven vrye landen* wat verwees naar de Republiek der zeven Verenigde Nederlanden. Door dat hij de termen *Batavier* en *seven vrye Landen* accentueert kan er geconcludeerd worden dat hij zich richtte tot een landelijk publiek.

De auteur poogde de context van de situatie waarin Willem III Engeland was binnengevallen te legitimeren aan de lezer. James II had door middel van zijn pro-katholieke politiek zijn volk en kroon verzaakt. Het gevolg hiervan was dat Willem III wel moest ingrijpen om Engeland van zijn potentiële ondergang te redden. Dit was niet alleen ten voordelen van het Engelse volk maar ook ten dienste van ‘*Neerlants staat*’ om het ‘ware’ protestantse geloof te beschermen.⁹⁰ Daarnaast benadrukte de auteur dat de stadhouder niet alleen Engeland had gered van een catastrofe, maar dat hij ook meerdere malen het land bevrijd had van een tirannieke overheersing.⁹¹ Volgens de auteur had ‘...*dien Helt, (Die sonder bloedt, den kaal-geschooren hoop deed’wyken, Wetschennis, dwinglandy, en Dagon uit uw Ryken)*.’⁹² Dit lijkt te duiden op het idee dat Simonides de staatsgreep poogt te legitimeren als een redding. Toen de stadhouder eenmaal tot koning van Engeland gekroond was, betekende dit dat hij de Republiek voorgoed zou verlaten. Simonides probeerde de lezer gerust te stellen door te zeggen dat ‘...*Hollant’s leeuwe-tuin de Oranje bloem quydt is.*’ maar wanneer de vrijheid van de Republiek in gevaar zou komen de stadhouder direct zijn vaderland zou verdedigen.⁹³

Doordat Simonides zo expliciet naar zijn eigen liefde voor zijn vaderland kan hieruit worden geconcludeerd dat hij dit concept van groot belang vindt. Het lijkt zelfs-dat hij de lezer wil overtuigen van de mate waarin hij liefde voor zijn vaderland ervaart als een van bewijs van

⁸⁸ Brit verwees naar de Keltische stam die al vanaf de IJzertijd het Britse eiland zou hebben bewoond.

⁸⁹ Simonides, ENGELANT en NEERLANTS VREUGDEGALM, fol. 13279A, 34-35.

⁹⁰ Ibidem, 36.

⁹¹ Ibidem, 35.

⁹² Dwinglandy betekend een overheerser die het land zijn wil had opgelegd; Dagon verwijst naar een passage uit de bijbel. Dagon was een visgod die door de Filistijnen werd aanbeden in plaats van de ‘ware’ god en werd daardoor gezien als een ‘afgod’. In deze context zal dit een verwijzing zijn naar het belijden van het katholieke christendom. Voor meer informatie zie: ‘J.A. Oosterkamp, *De Geschiedenis van Simson, voor kinderen* (Zwolle, 1815), 73-74; Simonides, ENGELANT en NEERLANTS VREUGDEGALM, fol. 13279A, 35.

⁹³ Simonides, ENGELANT en NEERLANTS VREUGDEGALM, fol. 13279A, 35, 36.

zijn loyaliteit. Doordat Simonides naar het concept *vaderland* verwijst, kan dit verwijzen naar het publiek dat hij aanspreekt en dat hij het ervaart als een gemeenschap. Dit komt overeen met de verbintenis die hij maakt tussen de Noordelijke Nederlanders en hun mythische voorouders. Daarnaast lijkt er een gedeelde Brits-Bataafse identiteit te worden geaccentueerd, verenigd door het protestantse geloof. Dit verwantschap zou ook kunnen dienen als legitimatie voor de staatsgreep aangezien het in deze context een redding van een protestants broedervolk genoemd kunnen worden.

Net als in de voorgaande pamfletten verwijst ook Simonides naar de vrijheid die de Republiek bezit en benadrukt hierdoor nogmaals het belang van het concept. Dit wordt nog eens versterkt doordat de auteur Willem III verbeeld als een held die de vrijheid, rechten en wetten van het Engelse volk bescherming neemt en herstelt. Het altruïsme wordt geaccentueerd door het idee dat de stadhouder dus niet alleen de *vrijheid* van de Republiek waarborgt maar ook dat van Engeland. Hierdoor wordt de staatsgreep opnieuw gelegitimeerd door het te portretteren als redding.

In dit pamflet wordt opnieuw een *negatief spiegelbeeld* toegepast. De auteur verwijst namelijk naar *wetschennis*, *tirannie* en *aanbidding van een afgod*. Deze negatieve concepten worden aangedragen als de redenen voor de situatie in Engeland. Doordat zij zo expliciet worden neergezet, lijkt Simonides hier een contrast te schetsen tussen de Republiek waar deze elementen niet aanwezig zijn en Engeland. Hierdoor waren de Verenigde Nederlanden instaat te helpen. Ten eerste verschaft dit opnieuw een legitimatie van de staatsgreep door het te portretteren als noodzakelijk. Het is opmerkelijk dat de auteur juist deze elementen aandraagt als reden voor de coup terwijl deze machtsovername dezelfde wetschennis, tirannie en aanbidding van een afgod met zich meebracht voor de katholieke bevolking van Engeland. Deze schending van rechten scheen voor de papisten niet te gelden.

In een pamflet van dezelfde auteur *Dank-Offert aan den Koning der Koningen voor de gelukkige Reyze van sijn Koninklijke Hoogheit WILHEM HENDRIK prince van Orangien, enz. na Engelant* (1689) werd net als in zijn vorige werk de kroning van de stadhouder onder de loep genomen en nogmaals verdedigd. Onderaan op de titelpagina in een dankbetuiging aan God staat '*Buikesloot den 20, van Bloey-maant 1689*'. *Bloey-maand* is een oude benaming voor de maand mei wat betekent dat het pamflet in alle waarschijnlijkheid geschreven is op 20 mei 1689.

Om zijn argumentatie kracht bij te zetten, begon Simonides met een vergelijking tussen de stadhouder en *Neerlants god*, welke beiden een wreed geweld hadden weten in te dammen.⁹⁴ De prins was volgens de schrijver ‘*Uit koninklijke bloet tot Hollant’s heil geboren.*’⁹⁵ Door dit te stellen beweerde de auteur dat Willem III voorbestemd was om de Republiek te beschermen. *Hollant* verwees in dit geval waarschijnlijk naar de Republiek. Dit was namelijk een term die in deze periode vaak werd gebruikt om het geografisch gebied van de Verenigde provinciën aan te duiden. Simonides sprak in eerste instantie al van *Neerlant’s god* en wat later in het document over *ons land*. Het leek daarom waarschijnlijker dat hij doelde op de Verenigde Nederlanden.⁹⁶ Dit impliceert dat hij opnieuw een landelijk publiek aansprak.

Een andere manier waarop Simonides de ondernemingen van de stadhouder in Engeland legitimeerde, was door hem te karakteriseren als de held der helden. Een titel die Willem III vaker toebedeeld kreeg in deze periode.⁹⁷ Willem III was een *dapp’ren veldheer* met een *braav’ beleid en wyze omsigtigheid* het gehele Engels staatsbeleid op zich kon nemen.⁹⁸ Hij betreurde het feit dat Willem III koning van Engeland was geworden, en nu ‘...*afscheyd van den staat der Seven Vrije Landen Neemt.*’⁹⁹

Simonides beschreef de overtocht van de vloot en zijn prins over de Noordzee als een moeizame reis. Na vier dagen op zee te hebben gezeten zorgde de wind ervoor dat de vloot verspreid raakte en terug moest keren naar Nederlandse bodem.¹⁰⁰ Simonides beschreef vervolgens hoe *onze* vloot onder leiding van de *Zee-helt* de Noordzee moest oversteken gedurende een periode waarin er zich zware stormen konden voordoen.¹⁰¹ Opmerkelijk was dat de schrijver verwees naar de soldaten van de stadhouder als *ons volk*. Deze mannen waren echter huursoldaten waarvan groot deel ook nog eens katholiek was.¹⁰² Het is niet duidelijk of de auteur ook op de hoogte was van deze informatie.

Om de vloot veilig te laten oversteken was het ook van belang dat *elke vroom Batavier, Neerlant’s God* om hulp moest vragen. Zodoende zou *Neerlants Vorst en ons volk* een veilige

⁹⁴ Simon Simonides, *Dank-Offert aan den Koning der Koningen voor de gelukkige Reyze van sijn Koninklijke Hoogheit*, Den Haag, Koninklijk Bibliotheek, Knuttel Collectie, fol. 13285, 3.

⁹⁵ Ibidem, 3.

⁹⁶ Ibidem, 3-4; Ingmar Hendrik Vroomen, *Taal van de Republiek: Het gebruik van vaderlandretoriek in Nederlandse pamfletten 1618-1672* (Onuitgegeven Dissertatie, Erasmus Universiteit, 2012), 134.

⁹⁷ Donald Haks, *Vaderland & Vrede 1672-1713: Publiciteit over de Nederlandse Republiek in oorlog* (Hilversum, 2013), 131.

⁹⁸ Simonides, *Dank-Offert aan den Koning der Koningen*, fol. 13285, 4.

⁹⁹ Ibidem, 4.

¹⁰⁰ Ronald Prud’homme van Reine, *Opkomst en Ondergang van Nederlands Gouden Vloot – Door de ogen van de zeeschilders Willem van de Velde de Oude en de Jonge* (Amsterdam, 2009), 290.

¹⁰¹ Simonides, *Dank-Offert aan den Koning der Koningen*, fol. 13285, 5,7.

¹⁰² Prud’homme van Reine, *Opkomst en Ondergang van Nederlands Gouden Vloot*, 290.

oversteek kunnen maken.¹⁰³ De auteur richt zich hier duidelijk aan het hele Nederlandse volk, aangezien er gesproken werd over de vorst van de Nederlanden en niet de stadhouder van Holland. Bovendien werd de vloot bemand door *ons volk* en niet door onbekende soldaten. Het opmerkelijke is echter dat de mannen die de vloot van Willem III bemanden huurlingen waren en dus niet bij uitstek van Nederlandse afkomst waren.¹⁰⁴ Na een beschrijving van de woeste zee, verwijst de auteur opnieuw naar de *Zee-Held* (de stadhouder), *Hollant's Batavieren* en de *Staat*. Deze drie groeperingen zouden ervoor hebben gezorgd dat God de stadhouder zou bijstaan in zijn overtocht en '...*Vorst, en Volk, en Vloot geredt hebt uit gevaar.*'¹⁰⁵ Er wordt hier opnieuw een samenhang gevormd door de auteur met als doel de inwoners van de Nederlanden te verbinden.¹⁰⁶

Simonides beschreef het onthaal van de stadhouder in Engeland, waarbij hij benadrukte dat de overtocht en de onderneming *voor 't Vaderlant* was.¹⁰⁷ Willem III bracht volgens de Simonides een hernieuwd en beter protestants geloof, vrijheid en recht.¹⁰⁸ Daarnaast had de stadhouder met zijn staatsgreep alle drie de landen (Engeland, Schotland en Ierland) bevrijd en gered van een gewelddadige ondergang.¹⁰⁹ De stadhouder, nu *Neerlants Hektor* genoemd, kwam vrijheid, godsdienst en recht herstellen. Er werd in het pamflet een verbinding gemaakt met een, volgens Simonides, overkoepelde oorzaak namelijk de trouweloze aard van de voormalig Engelse koning in zijn samenzwering met de Franse koning.¹¹⁰ Simonides richtte zich tot James II en benoemde dat hetgeen wat Engeland zo heeft gekweld nu is verpletterd door het *vrye Neerlant*.¹¹¹ De staatsgreep was noch de schuld van de prins noch van *Neerlants vrye staten*. De auteur gaat vervolgens in op het verbond dat James II en Louis XIV zouden hebben gehad. Een heilloos verbond dat '*...so veel martelbloet, en so veel droeve traânen in Hollant kosten souw, en in uw Koninkrijk?*'¹¹² Dit negatief beeld wordt vervolgens weer versterkt wanneer de auteur Simonides hier tegenover zet. Hierbij benadrukte hij karakteristieken als *trouw* maar ook het op het spel zetten van eigen leven, *moed* dus.¹¹³ Ook benoemde de auteur de reactie van Lodewijk XIV op de coup, waarbij wordt vermeld dat hij de

¹⁰³ Simonides, *Dank-Offer aan den Koning der Koningen*, fol. 13285, 5.

¹⁰⁴ Tony Claydon, *William III and the Godly Revolution*, 9-10.

¹⁰⁵ Simonides, *Dank-Offer aan den Koning*, , fol. 13285, 7.

¹⁰⁶ *Ibidem*, 8.

¹⁰⁷ *Ibidem*, 9.

¹⁰⁸ *Ibidem*, 12.

¹⁰⁹ *Ibidem*, 13.

¹¹⁰ *Ibidem*, 16.

¹¹¹ *Ibidem*, 17.

¹¹² Simonides, *Dank-Offer aan den Koning*, , fol. 13285, 17.

¹¹³ *Ibidem*, 17.

Republiek verantwoordelijk zou houden voor de daden van de stadhouder. Dat kon een vrijgevochten staat echter niet deren, aldus de Simonides.

In dit pamflet wordt met regelmaat de nadruk gelegd op *ons lant, Hollant, Neerlants* en *ons volk*. Hierdoor impliceert de auteur dat de inwoners van de Republiek als gemeenschap betrokken zijn bij ‘redding van Engeland’. Dit wordt versterkt wanneer Simonides de succesvolle overtocht toeschrijft aan de loyaliteit, moed, vrijheid en protestantisme van de Hollanders. Hierdoor impliceert de auteur dat deze eigenschappen door God worden beloofd. Dat komt overeen met de karakteristieken waarmee de stadhouder wordt geportretteerd namelijk altruïsme, het herstellen van vrijheid en recht, het stoppen van wreedheid en oorlog waardoor Willem III een soort van representant van de Noordelijke Nederlanders wordt.

Een andere verwijzing naar de inval van Engeland als een gemeenschappelijk onderneming is de referentie naar het huurlingenleger als *ons volk*. Zoals al eerder is gezegd kan dit simpelweg te maken hebben met gehad dat de auteur deze informatie niet bezat. Het is echter waarschijnlijker dat de schrijver de huursoldaten neerzet als Hollanders omdat dat het idee van een gezamenlijke Nederlandse onderneming te versterkten.

De auteur verwijst ook nadrukkelijk naar de bond tussen James II en Louis XIV waarbij hij indirect teruggaat op de situatie van 1672. Simonides duidt aan dat dit verbond de vrijheid van de Verenigde Provinciën niet meer zou kunnen schaden zoals het eerder had gedaan. De auteur legt nadruk op een gemeenschappelijke vijand, Louis XIV, door de dreigende reactie van de koning op de staatsgreep te vermelden. Daarnaast accentueert Simonides het mogelijk gevaar van een nieuwe aanval op initiatief van de Franse koning naar aanleiding van het verbond dat James II had gesloten met Louis XIV. Dit legitimeert opnieuw de inval in Engeland om een mogelijke aanval te voorkomen en het versterkt het gemeenschapsgevoel voor de lezer. Hier wees Simonides op een aantal belangrijke termen, namelijk moed (*dapp'eren* en *braav*) en wijsheid (*wyze Omsichtigheid*).

Simonides creëert een contrast tussen de negatieve concepten *wetschennis*, *tirranie*, en *oorlog* wat hij tegenover de *vrijheid* en *moed* van zowel de stadhouder als de Republiek zet. Hierdoor kan de conclusie worden getrokken dat op deze manier er een legitimatie werd verschaft omdat de staatsgreep nu wordt neergezet als een redding.

Wat echter ook opmerkelijk is, is dat in het voorgaande pamflet van Simonides *ENGLANTS en NEERLANTS Vreugdegalm*, dezelfde thematiek terug komt namelijk het vertrek van de stadhouder, de verwijzing naar de Batavieren en het heldendom van Willem III. Dit kan wijzen op het belang en de waarde die hij aan deze onderwerpen hecht. Daarnaast zijn beide pamfletten in hetzelfde jaar uitgegeven en hebben dus een soortgelijke inhoud. Nu is het niet

bekent wanneer *ENGLANTS en NEERLANTS Vreugdegalm* is uitgegeven waardoor het niet duidelijk is welk van de twee eerder is geproduceerd.

Het in Delft gedrukte pamflet, *Aanspraak aan Engelant, Over haare Verlossing, te weege gebragt door sijn KONINKLIJCKE HOOGHEYT DEN HEERE PRINCE VAN ORANGIEN* (1689) was wederom gericht op het legitimeren van de beweegredenen van de stadhouder om Engeland binnen te vallen. De datum van uitgave is niet bekend noch zijn er aanwijzingen die hier enige indicatie van kunnen geven. De auteur J.F.D. Raet schreef in dit korte pamflet aan het volk van Engeland waarom zij de prins van Oranje zouden moeten onthalen als een held.¹¹⁴ De schrijver was van mening dat Willem III, zoals in voorgaande pamfletten ook al is aangeduid, de redding van het Engelse volk was. Hij zou hen de wetten, religie en vrijheid terug hebben gegeven die zij waren verloren toen James II aan de macht kwam. De auteur benadrukte hierbij dat de stadhouder het geweld en de wreedheid die gaande was tot een halt had geroepen.¹¹⁵

In dit pamflet lijkt een legitimatie van de door de stadhouder uitgevoerde staatsgreep direct aan het Engelse volk te zijn geadresseerd. Dat het document in het Nederlands is geschreven en uitgegeven wijst er echter op dat de verantwoording van de coup gericht was tot de inwoners van de Republiek. De gevolgtrekking hiervan is dat de schrijver het noodzakelijk acht om de staatsgreep te verantwoorden ten opzichte van het Noord-Nederlandse volk. De auteur accentueert wederom negatieve termen als *geweld*, *tirannie* en *wreedheid* ter ondersteuning van de stadhouder en zijn onderneming. Dit zorgt ervoor dat er opnieuw een ‘negatief spiegelbeeld’ wordt gecreëerd.

Uit de analyse van deze pamfletten kunnen de volgende observaties worden gemaakt. Ten eerste pogen de auteurs veelvuldig de staatsgreep proberen te legitimeren door dit te portretteren als een reddingsmissie. De zeer penibele situatie van Engeland onder de regering van James II wordt meerdere malen benadrukt. De aankomst van de stadhouder in London en de daaropvolgende machtsovername wordt vervolgens neergezet als een reddingsmissie. Ten tweede is de mogelijkheid groot dat deze documenten zich richten tot de inwoners van de Republiek. De auteurs gebruiken vaak termen als *Hollant*, *Neerlants*, en *t' vaderland*, wat lijkt te verwijzen naar een denkbeeldige gemeenschap dat zich uitstrekt over het geografische gebied

¹¹⁴ J.D.F. Raet, *Aanspraak aan Engelant, Over haare Verlossing, te weege gebragt door sijn KONINKLIJCKE HOOGHEYT DEN HEERE PRINCE VAN ORANGIEN*, Den Haag, Koninklijke Bibliotheek, Knuttel Collectie. Fol. 13269C; Over J.D.F. Raet is verder geen informatie bekend dan alleen dat hij dit pamflet heeft geschreven.

¹¹⁵ Ibidem.

van de Republiek. Deze concepten lijken ook een beeld van gemeenschap op te roepen omdat zij steeds in een context worden gebruikt waarin een contrast tussen Engeland en Republiek wordt gecreëerd. Hierdoor ontstaat er een *wij-zij* tegenstelling dat het idee van een gemeenschap versterkt. Ten tweede wordt er in trant van dezelfde tegenstelling ook vaak gebruik gemaakt van de termen *vrijheid* en *heldendom*. De auteurs gebruiken deze concepten vaak in combinatie met een negatief spiegelbeeld. Zij verwijzen naar negatieve aspecten binnen de Engelse samenleving zoals *tirannie*, *geweld* en *wetschennis* en zetten hier de

Hoofdstuk 2:

Vaderland, vrijheid en heldendom: Culturele symboliek en gemeenschapsbesef

Uit de pamfletanalyse in het vorige hoofdstuk is gebleken dat er door de auteurs herhaaldelijk gebruik werd gemaakt van de concepten *vaderland*, *vrijheid* en *heldendom* in de poging de staatgreep van Willem III te legitimeren. Doordat in de pamfletten deze termen herhaaldelijk worden geaccentueerd en een veel gebruikt onderdeel zijn van het *wij-zij* contrast of terwijl het

negatief spiegelbeeld, lijken zij van een bepaald belang te zijn voor de auteurs. Doordat het lijkt dat zij voornamelijk een Noord-Nederlands publiek proberen aan te spreken zou het kunnen zijn dat de concepten ook voor deze lezers belangrijk zijn en misschien een culturele symbolieke waarden met zich meedragen. In dit hoofdstuk zal er gekeken worden naar deze concepten, hoe zij in de historische context passen maar vooral wat zij kunnen zeggen over de mogelijkheid van een identiteitsconstructie op nationaal niveau in deze pamfletten?

Vrijheid

Aan het einde van de zestiende en begin zeventiende eeuw werd er steeds meer nadruk gelegd op het idee dat *de Hollanders* een vrij volk waren. Deze vrijheid ging volgens zeventiende-eeuwse auteurs zoals Hugo de Groot of Franciscus Ridderus terug naar de Bataafse voorouderstam en waren sindsdien een karakteristiek van het Hollandse volk geworden.¹¹⁶ De vrijheidsstrijd die de Bataven hadden geleverd tegen de Romeinen werd veelal vergeleken met de Nederlandse Opstand. Het verzet van Willem van Oranje tegen de Spaanse koning werd verbonden met de bedreiging van vrijheid en recht van het vaderland. Deze vrijheden verwezen naar een zekere mate van autonomie en medezeggenschap van de bevolking in de (centrale) regering. Toen in 1672 de Republiek opnieuw in gevaar was werd het concept vrijheid steeds sterker benadrukt. Zo ontstond de voorstelling dat ‘het grote, alles beheersende kenmerk van het vaderland de vrijheid was.’¹¹⁷ Het was naar aanleiding van dit proces dat er een beeld werd gecreëerd, een mythisch verleden waarin *Bataveneiland* geïdentificeerd werd met de zeventiende-eeuwse Republiek, ook wel bekend als de *Bataafse mythe*. Hierin stond *de Bataaf* model voor de eigentijdse Hollander.¹¹⁸

Hugo de Groot had in zijn werk *Parallelon Rerumpublicarum* een vergelijking gemaakt tussen de Bataven die hun *vrijheid* moesten verdedigen tegen de Romeinen en de zeventiende-eeuwse Noord-Nederlander die zijn *vrijheid* moest verdedigen tijdens de Opstand.¹¹⁹ Het was voor het eerst gedurende de Opstand dat de begrippen *patria*, *vaderland* en *Nederland* een connotatie kregen van *vrijheid*, samen streven en samen lijden. Dit werd opnieuw van belang gedurende het Rampjaar waarin vrijheid een hernieuwde nadruk kreeg.¹²⁰ Het was dan ook niet

¹¹⁶ Marijke Meijer Drees, *Andere landen, andere mensen: De beeldvorming van Holland versus Spanje en Engeland omstreeks 1650* (Den Haag, 1997), 28, 77; Franciscus Ridderus, *Historischen Hollander*, Den Haag, Koninklijke Bibliotheek, Knuttel Collectie, fol. 11227, 7-8.

¹¹⁷ Drees, *Andere Landen*, 22.

¹¹⁸ *Ibidem*, 57.

¹¹⁹ Drees, *Andere Landen*, 60.

¹²⁰ *Ibidem*, 29.

vreemd dat vrijheid of het behoud hiervan een belangrijke rol ging spelen in de onderneming van Willem III in Engeland. Het werd door de symbolische en historische lading namelijk een legitimatie. Het Engelse volk leed vanaf 1685 onder een katholieke tirannie waardoor de algemene vrijheid was aangetast. Het concept vrijheid refereerde zowel naar het idee dat buitenlandse vorsten de Nederlandse vrijheid konden bedreigen als het zich bekommeren om de vrijheid van een ander.¹²¹

Hoe werd dit thema vervolgens ingebed in de pamfletten? In *Aan Zyne Hoogheid* werd er in eerste instantie gerefereerd aan de situatie waarin Engeland verkeerde en dat hierdoor de noodzaak van ingrijpen hoog was.¹²² Het concept van *vrijheid* diende daardoor als een legitimatie voor het binnenvallen van Engeland. De auteur duidde ook op het belang van wetgeving en recht, wat een onderdeel vormde van diezelfde *vrijheid*. *Vrijheid* was namelijk een van de meest waardevolle rechten die een mens of land kon bezitten. Alhoewel hier niet expliciet verwezen wordt naar gebeurtenissen zoals de Opstand of het Rampjaar, lijkt het erop dat deze wel meewegen in het benadrukken van *vrijheid*. Dit zijn namelijk momenten binnen de Nederlandse geschiedenis waarin die geliefde *vrijheid* werd bedreigd en daardoor dus ook het vaderland. De auteur maakt ook in deze categorie opnieuw gebruik van een *negatief spiegelbeeld*. Door de geschonden vrijheden van de Engelsen herhaaldelijk te benadrukken lijkt de auteur te impliceren dat het recht van vrijheid hier niet aanwezig was omdat het niet voldoende was beschermt. De stadhouder kwam deze rechten namelijk herstellen, wat betekent dat de Engelsen hier zelf niet toe in staat waren. Dit bevestigde niet alleen hoe fundamenteel de auteur vrijheid acht maar ook de superioriteit van de Republiek. De Verenigde Nederlanden waren wel instaat om dit recht te beschermen. De verdediging hiervan wordt zelfs aangedragen als een legitimatie om een ander land te annexeren. Hieruit kan worden geconcludeerd dat vrijheid door de Noordelijke Nederlanders werd gezien als een onmisbaar recht.

Het pamflet *Addres van een onzijdigh CATHOLYCK* concentreerde zich op de vrijheden van zowel Engeland als de Nederlanden. De auteur benadrukte dat de stadhouder de algemene *vrijheid* van de Republiek in bescherming zou nemen.¹²³ Omdat dit zo expliciet gezegd werd, kan hieruit geconcludeerd worden dat deze *vrijheid* zo kostbaar was dat het altijd verdedigd moest worden. Deze vrijheid was daarmee onlosmakelijk verbonden met de soevereiniteit van

¹²¹ Haks, *Vaderland & Vrede*, 135.

¹²² *Aan Zyne Hoogheid*, fol. 13030.

¹²³ *Addres van een onzijdigh CATHOLYCK*, fol. 12962, 2.

het parlement, zowel in Engeland als in de Nederlanden. Het was daarom essentieel om dit in stand te houden.¹²⁴ Gebeurde dit niet dan zou de natie vervallen in een staat van *geweld, tirannie, gevaar* en *onvrede*.¹²⁵ De manier waarop de auteur pleit voor het behoud van *vrijheid* kan een indicatie zijn van het belang dat hij hier aan hecht. Zoals al eerder is geconcludeerd maakt de katholieke niet echt gebruik van een *negatief spiegelbeeld* om een contrast te scheppen tussen Nederland en Engeland. Hij wees wel op het belang van *vrijheid* waaruit kan worden opgemaakt dat ook hij dit als een essentieel recht beschouwt.

In *Het Dank-offer aan den KONING der KONINGEN*, richtte Simonides zich op het begrip *vrijheid* in de context van het herstel van de wetten en *vrijheid* van het Engelse volk.¹²⁶ Daarnaast werd er naar de Nederlanden verwezen als de *den Staat der Seven Vrye Landen*. Hieruit kan opnieuw geconcludeerd worden dat de auteur verwees naar de verworven vrijheden van de *Bataven* en de zestiende-eeuwse *Hollanders* tijdens de Opstand. Hierdoor wordt de indruk gewekt dat *vrijheid* en de Republiek onlosmakelijk met elkaar verbonden waren.¹²⁷ In dit document werd ook hier verwezen naar de inwoners van de Verenigde Nederlanden *Hollants Batavieren*.¹²⁸ Ten eerste lijkt deze term te duiden op een connectie tussen de mythologische *Bataven* en de zeventiende-eeuwse *Hollanders* waardoor de verbinding met het verleden wordt benadrukt. Tevens kan hieruit ook worden geconcludeerd dat concept van *vrijheid* al vanaf de vroegste tijden een Nederlands voorrecht was. Door *tirannie, geweld, bloedvergieten* en *oorlog* te accentueren wordt er opnieuw een contrast gecreëerd. Deze negatieve concepten die werden verbonden aan de Engelse maatschappij impliceren de afwezigheid van *vrijheid*. Doordat de auteur hier een nadruk legt op een concept dat volgens de *Bataafse mythe* al eeuwenlang een onderdeel is geweest van de *Hollandse aard*, lijkt hier de conclusie te kunnen worden getrokken dat ook hij *vrijheid* ziet als een fundamenteel onderdeel van de Noord-Nederlandse beschaving.

ENGELANTS en NEERLANTS vreugdegalm benadrukte Simonides, net als in zijn vorige werk, verschillende malen de vreugde die de beide landen deelden vanwege de kroning van Willem III.¹²⁹ Hij beschreef de staatsgreep als ‘...nu dien Helt (*Die sonder bloedt, den kaal-geschooren hoop deed wycken, Wet-schennis, dwinglandy, en Dagon uit uw Rycken*)’¹³⁰ Hier wordt opnieuw

¹²⁴ Ibidem, 2.

¹²⁵ Ibidem, 3.

¹²⁶ Simonides, *Het Dank-offer aan den KONING der KONINGEN*, fol. 13285, 4.

¹²⁷ Ibidem, 4.

¹²⁸ Ibidem, 5.

¹²⁹ Simonides, *ENGELANTS en NEERLANTS vreugdegalm*, fol. 13279A, 34.

¹³⁰ Ibidem, 35.

een sterk accent gelegd op de afwezigheid van *vrijheid* in de Engelse samenleving onder het bewind van James II. De schrijver poogde te benadrukken dat de stadhouder het Engelse volk haar soevereiniteit weer had teruggegeven.¹³¹ Simonides creëert ook hier weer een contrast tussen de Noordelijke Nederlanden en Engeland door middel van een *negatief spiegelbeeld* net als in het voorgaande pamflet. Simonides lijkt te duiden dat de stadhouder alleen in staat is om de rechten van het Engelse volk te herstellen doordat de Noord-Nederlandse samenleving die vrijheid wel bezit. Hierdoor kan er geconcludeerd worden dat hij de Republiek superieur maakt aan Engeland.

In *Aanspraak aan ENGELANT* wordt er niet direct gesproken over *vrijheid*. In plaats daarvan werd er nadruk werd gelegd op de negatieve elementen die aanwezig waren in de Engelse samenleving en door toedoen van Willem III verdwenen. De concepten *wreedheid*, *geweld*, *tirannie* worden hier expliciet benoemd en zij ervoor hadden gezorgd dat de Engelse kerk en staat bijna ten onder waren gegaan.¹³² Wederom zijn in dit pamflet de concepten geaccentueerd die net als in de voorgaande bronnen gezien worden als negatief. Hierdoor wordt er een contrast gecreëerd waarin *vrijheid* wordt neergezet als een fundamenteel onderdeel van de Noord-Nederlandse samenleving.

Telkens opnieuw wordt er een tegenstelling gecreëerd tussen Engeland, waar *vrijheid* afwezig is, en de Verenigde Nederlanden die instaat zijn hun *vrijheid* te beschermen. Daarnaast wordt er ook een accent gelegd op een verbinding met de *Bataven* wiens kenmerkende eigenschap onder andere *vrijheid* was. Zodoende kan ook geconcludeerd worden dat *vrijheid* gerelateerd wordt aan het *vaderland* aangezien de *Bataafde mythe* het begin vormt van de ideologie van het *vaderland*. Door het benadrukken van deze historische continuïteit zou er geconcludeerd kunnen worden dat de auteurs dit kenmerken zagen als onlosmakelijk verbonden met de Republiek. Hierdoor lijkt dit concept gezien te worden als een fundamenteel onderdeel van de manier waarop de Republiek wordt geportretteerd. Hierdoor kan de conclusie getrokken worden dat *vrijheid* gezien wordt als een karakteristiek van *de Nederlander*.

Heldendom

In de zeventiende-eeuwse Nederlandse literatuur werd heldendom vaak gebruikt in combinatie met *de Bataafse mythe*. Gedurende de Bourgondische overheersing van de

¹³¹ Ibidem, 36.

¹³² *Aanspraak aan ENGELANT*, fol. 13269C.

Nederlanden liet landsheer Philips de Goede een leeuw slaan op de keerzijde van de algemeen geldende Andriesgulden. Deze leeuw groeide uit tot een over de provinciegrenzen heen herkenbaar politiek eenheidssymbool. In de grootste pre-Bourgondische vorstendommen Brabant, Holland, Vlaanderen, Zeeland en Luxemburg was de heraldische leeuw vanouds bekend als embleem.¹³³ De leeuw was het toonbeeld van *dapperheid, macht, vastberadenheid* en *adel*. Karel V voerde hetzelfde symbool in als een teken van de vereniging van Spanje en de Nederlanden.¹³⁴ Alhoewel voor 1590 de leeuw meestal symbool stond voor de tegenpartij werd het omstreeks de eeuwwisseling een positief beeld voor Hollanders. De heraldische leeuw werd een representatie van *het te land en te zee strijdbare vaderland* en zijn dappere inwoners.¹³⁵ Toen in 1672 de Republiek van vier verschillende kanten werd aangevallen, kwam er steeds meer aandacht voor het concept *voorouderlijke dapperheid*.¹³⁶ Het vaderland werd bedreigd en had *morele bewapening* nodig.¹³⁷ Dapperheid was net zoals *vrijheid* een van de oudhollandse deugden die waren overgedragen door de Batavieren op de eigentijdse Hollanders.¹³⁸ De leeuw werd als verbeelding gezien van deze Hollandse dapperheid en werd daarom ook als wapendier gebruikt.¹³⁹ Alhoewel dit het geval was werd de leeuw pas gedurende de Nederlandse Opstand het symbool werd voor een Nederlandse/Hollandse eenheid en gelijktijdig ook verwees naar de prins van Oranje. Deze leeuw was voorzien van een pijlenbundel in de ene klauw en het zwaard van soevereiniteit in de andere.¹⁴⁰

In de zeventiende-eeuwse Nederlandse literatuur werd er een sterke nadruk gelegd op de ridderfiguur en zijn deugden moed en trouw.¹⁴¹ Er werd vier type helden onderscheiden, de *heilige*, de *strijder*, de *heerser* en de *maatschappelijke buitenstaander*.¹⁴² Willem III werd in verschillende literaire genres gezien zowel als de *heilige*, de *strijder* als de *heerser*. Daarnaast werd hij ook vaak aangeduid als de held der helden. Hij was held door zijn daden en wijze raad, door zijn geloofsijver en bovendien was zijn heldenstatus hem door God gegeven. Daarmee werd aan zijn heldendom transcendentie toegevoegd en daardoor kon er over de stadhouder

¹³³ Hugo de Schepper, “Belgium dat is Nederlandt” *Identiteiten en identiteitsbesef in de Lage Landen, 1200-1800, Epiloog: Koninkrijk der Nederlanden 1815-1830* (Breda, 2014), 53.

¹³⁴ Ibidem, 53-54.

¹³⁵ Drees, *Andere Landen*, 77.

¹³⁶ Ibidem, 71.

¹³⁷ Ibidem, 71; Ridderus, *Historischen Hollander*, fol. 11227, 7-8.

¹³⁸ Ibidem, 8.

¹³⁹ Drees, *Andere Landen*, 77.

¹⁴⁰ de Schepper, “Belgium dat is Nederlandt”, 53.

¹⁴¹ Peter Burke, *Popular culture in early modern Europe* (Farnham & Burlington, 2009), 201.

¹⁴² Ibidem, 210.

gesproken worden als een heilige.¹⁴³ Helden konden een bepalende rol spelen in de ontwikkeling, bevestiging of verandering van waarden, tradities of identiteit.¹⁴⁴

In het pamflet *Aan Zyne Hoogheid* werd er maar eenmaal direct verwezen naar heldendom doordat de stadhouder de naam *Neerlants Herkules* kreeg.¹⁴⁵ Door nadruk te leggen op het heldendom van de stadhouder in combinatie met het niet kunnen beschermen van de eigen vrijheid en het geweld wat in Engeland had plaatsgevonden kan wijzen naar een contrast. Hier komen alle concepten bij elkaar en duiden naar een superioriteitsgevoel van de auteur ten opzichte van Engeland waardoor de Republiek opnieuw wordt verheerlijkt. In het pamflet *Adres van een onzijdigh CATHOLYCK*, daarentegen werd er in eerste instantie moed niet zozeer met de stadhouder verbonden maar gepresenteerd als een van de deugden van de Nederlandse natie.¹⁴⁶ De schrijver verwees namelijk naar ‘... *onverzaegde kloeckmoedigheid van de gansche Natie*’.¹⁴⁷ Hiermee lijkt hij aan te duiden dat een van de kenmerkende eigenschappen van het Noord-Nederlandse volk *moed* is. De auteur gaat echter niet verder in op deze eigenschap.

Het Dank-offer aan den KONING der KONINGEN waar de stadhouder Willem III wordt geportretteerd als de held der helden, die ten glorie van de Hollandse staat het Engelse volk komt bevrijden van tirannie en onderdrukking.¹⁴⁸ Er wordt meerdere malen naar de stadhouder verwezen als de leeuw, de Oranje-leeuw of Water-leeuw.¹⁴⁹ Aangezien het in de zeventiende-eeuwse literatuur vaak voor kwam om karakteristieken te koppelen aan een figuur of persoon, is het niet vreemd dat de stadhouder in dit pamflet werd verbeeld als de Nederlandse leeuw. Willem III had door zijn moedige aard de moeilijke beslissing genomen om het Engelse volk hun rechtmatige vrijheid, wetten en religie terug te geven. Hierdoor was gelijktijdig ook een versterking van de legitimatie van de staatsgreep waarvan de pamflettist het publiek poogden te overtuigen. Door de stadhouder te koppelen aan de leeuw kon hij daarmee worden gezien als de personificatie van de Nederlandse *moed* en de verpersoonlijking van dapperheid en opoffering. Daarmee wordt zijn eigen positie en partij uiteraard stevig gefundeerd.¹⁵⁰ Doordat

¹⁴³ Joris van Eijnatten, Fred van Lieburg & Hans de Waardt (reds.) *Heiligen of Helden: Opstellen voor Willem Frijhoff* (Amsterdam, 2007), 420.

¹⁴⁴ Burke, *Popular culture*, 220; Haks, *Vaderland & Vrede*, 135.

¹⁴⁵ *Aan Zyne Hoogheid*, fol. 13030.

¹⁴⁶ *Adres van een onzijdigh CATHOLYCK*, fol. 12962, 2.

¹⁴⁷ *Ibidem*, 2.

¹⁴⁸ Simonides, *Het Dank-offer aan den KONING der KONINGEN*, fol. 13285, 3.

¹⁴⁹ *Ibidem*, 4-7.

¹⁵⁰ Haks, *Vaderland & Vrede*, 135.

de moed van de stadhouder geaccentueerd en gecombineerd met ‘de redding van Engeland’ lijkt Simonides eigenlijk te verwijzen naar de afwezigheid van moed onder het Engelse volk. Willem III moet immers te hulp schieten om de afgenomen rechten te herstellen. Daardoor wordt er ook hier een contrast gefundeerd tussen Engeland en de Republiek.

In *Aanspraak aan ENGELANT* is dezelfde tendens aanwezig. De auteur zet ook hier Willem III neer als ‘de redder van het Britse rijk’, die wetten, religie en vrijheid weer terug brengt.¹⁵¹ Dit is in overeenstemming met de afwezigheid van moed onder het Engelse volk en hoe de stadhouder door zijn eigen moed zichzelf en zijn soldaten op het spel zet om vervolgens de rechten en wetten in Engeland te herstellen. De tegenstelling van moed en de afwezigheid daarvan bevestigt de manier waarop de auteur de Republiek en Engeland tegenover elkaar zet. Het geeft blijk van het idee dat ook moed gezien werd als een fundamenteel onderdeel van de Nederlandse superioriteit ten opzichte van Engeland.

In de pamfletten werd er vaak naar Willem III verwezen als de *leeuw* of de *oranje-leeuw*. Daarnaast worden hem ook de karakteristieken van *moed* en *heldendom* toegekend. Door het gebruiken van deze benaming en deze kenmerken zou het kunnen verwijzen naar het feit dat de stadhouder een representatie was van het *vaderland*. Helden kregen een bepalende rol spelen in de ontwikkeling, bevestiging of verandering van waarden, tradities of identiteit. Hierdoor zou de conclusie getrokken kunnen worden dat Willem III juist deze functies krijgt toegekend om het beeld van de Noordelijke Nederlander in de pamfletten kracht bij te zetten. Zoals al eerder is vermeld, was de leeuw vanaf de vijftiende eeuw langzaam geïncorporeerd als het symbool voor de eensgezind het van de Nederlanden. Aangezien deze pamfletten verwijzen naar de stadhouder als de leeuw kan hieruit worden geconcludeerd dat Willem III werd gezien als een personificatie van het vaderland. In de *Bataafse mythe* worden de voorouders van de Noordelijke-Nederlanders geroemd om hun dapperheid, met name in context van de verdediging van hun vrijheid. Doordat er in deze pamfletten *heldendom* en *moed* worden benadrukt lijkt er ten eerste een historische continuïteit te worden gezocht met de *Bataven*. Hierdoor wordt *moed* een karakteristiek die de inwoners van de Republiek al eeuwen bezitten en zodoende een onderdeel van hun aard is geworden. Ten tweede lijkt dit nogmaals bevestigd te worden in de manier waarop Willem III wordt geportretteerd, als de *Hollandse leeuw* en de

¹⁵¹ *Aanspraak aan ENGELANT*, fol. 13269C.

held. Er kan geconcludeerd worden dat beide concepten een Noord-Nederlandse gemeenschap impliceert waar moed een onlosmakelijk onderdeel van is.

Vaderland

Al in de vijftiende eeuw leek er een bewustzijn te zijn geweest van een bepaalde samenhang binnen de Nederlanden. Historicus Hugo de Schepper stelt in zijn werk dat na de Bourgondische overheersing van de Nederlanden er door de Nederlandse politieke elite al gesproken werd van de *XVII provinciën*.¹⁵² De term zou verwijzen naar het geografisch gebied dat het geheel van de Bourgondisch-Habsburgse Nederlanden besloeg.¹⁵³ Deze verdeling zou betekenen dat deze politieke elite het desbetreffende grondgebied zag als een functionerende eenheid. Het voornaamste argument tegen deze stelling is dat er in deze periode nog geen centraal bestuur bestond dat zich uitstrekte over deze zeventien provinciën. Toch leek dit grondgebied ook in het buitenland gezien te worden als een collectief door middel van namen zoals *Nederland(t)*, *Le(s) Pays Bas* of *Niderlandt*.¹⁵⁴ Gedurende de Opstand was er echter een splitsing ontstaan tussen de Noordelijke en Zuidelijke Nederlanden. Dit had ervoor gezorgd dat de Republiek zich steeds meer apart ontwikkelde van het afgescheiden zuiden. Alhoewel er nog geen gecentraliseerd bestuur bestond, werd er gedurende de vijftiende eeuw al gesproken van een collectief middels de benaming de *XVIII provinciën*, dat kan duiden op het bestaan van een gemeenschapsbesef, althans tot een bepaalde hoogte. Volgens historici vandaag de dag kan er dan ook voorzichtig worden geconcludeerd dat in de periode vanaf 1588 er langzaam een gemeenschappelijke Noord-Nederlandse identiteit begon te ontstaan.¹⁵⁵

Een concept wat nauw in verband stond met het begrip *vaderland* was de *Bataafse mythe*. Gedurende de vijftiende eeuw ontstond er onder de Nederlandse humanisten de behoefte om een ‘eervol Nederlands verleden’ weer te geven op basis van antieke bronnen, zo stelt Marijke Meijers Drees in haar werk *In Andere landen, andere mensen: De beeldvorming van Holland versus Spanje en Engeland omstreeks 1650*.¹⁵⁶ Zij beargumenteert dat naar aanleiding van dit proces er het beeld van een mythisch verleden werd gecreëerd, waarin *Bataveneiland* geïdentificeerd werd met de zeventiende-eeuwse Republiek. Hierin stond *de Bataaf* model voor de eigentijdse Hollander.¹⁵⁷ Bij dit concept was ook het parallel van Hugo de Groot van

¹⁵² de Schepper, “*Belgium dat is Nederlandt*”, 17.

¹⁵³ Ibidem, 22.

¹⁵⁴ Ibidem, 2-3.

¹⁵⁵ Rommelse, *Negative Mirror Images*, 202.

¹⁵⁶ Rommelse, *Negative Mirror Images*, 57.

¹⁵⁷ Ibidem, 57.

belang waarin hij de strijd tussen de *Bataven* en de Romeinen vergelijk met de Opstand.¹⁵⁸ De Bataven vormden een symbool voor eenvoud en waren een onderdeel van *de mythe van de gouden tijd*. De Bataafse burgers die gedurende het eerste gouden tijdperk leefden waren niet alleen het toonbeeld van zuiverheid en volmaaktheid maar ook eenvoud.¹⁵⁹ Door de eeuwen heen waren zij langzaam getransformeerd in de welvarende Hollanders van de zeventiende eeuw.¹⁶⁰ Dit vormde de basis van waaruit gezocht werd naar een eigen Bataafse, Hollandse en uiteindelijke Noord-Nederlandse identiteit.¹⁶¹ Deze *Bataafse mythe* zou gedurende de zeventiende eeuw een sterk gefundeerd onderdeel zijn geweest van een zelfbeeld van de Hollander.¹⁶²

Een ander begrip dat veelvuldig samenging met *vaderland* was de *patriot*. In de zeventiende-eeuwse Nederlandse literatuur werd er veelvuldig verwezen naar *ons vaderland*, *ons lieve vaderland* of *ons heerlijk vaderland*, waarbij er op verschillende manieren gebruik werd gemaakt van dit concept.¹⁶³ Het kon een geografische verwijzing zijn naar het grondgebied van de Republiek. Een andere invulling was meer ideologisch van aard, met name een identificatie met specifieke termen zoals *vrijheid* of *zelfstandigheid*. In dit geval werd er gebruik gemaakt van benamingen zoals het *vrye vaderlandt*.¹⁶⁴ Het beroep doen op het volk voor de verdediging van het vaderland was dan ook tussen 1672-1713 een constant thema in de Nederlandse literatuur.¹⁶⁵ Om een beeld van culturele symboliek en sentiment bij de term *vaderland* op te roepen, werden er verschillende middelen ingezet, zoals het herhaaldelijk benadrukken van de verworven vrijheid gedurende de tachtigjarige oorlog. De ‘dappere Batavieren’ fungeerden hierbij ook als mythologisch voorbeeld voor het eigentijdse ‘Strijdtbaer volk’.¹⁶⁶ *Het vaderland* was iets waar elke Hollander zich om bekommerde. Het begrip *vaderland* bevatte alle normen en waarden die de Nederlander karakteriseerde zoals vrijheden, tradities en handvesten.¹⁶⁷

Vaderland en het bijbehorende patriottisme waren concepten die gedurende de middeleeuwen al bekend waren. Pieter Geyl zag de Nederlandse taal als het eenheidskenmerk van de bevolking van de Nederlanden. Hij noemde dit ‘De Nederlandse stam’. Volgens Geyl

¹⁵⁸ Drees, *Andere Landen*, 60.

¹⁵⁹ Ibidem, 67.

¹⁶⁰ Ibidem, 68.

¹⁶¹ Ibidem, 60.

¹⁶² Ibidem, 67.

¹⁶³ Haks, *Vaderland & Vrede*, 135.

¹⁶⁴ Ibidem, 135.

¹⁶⁵ Ibidem, 136.

¹⁶⁶ Haks, *Vaderland & Vrede*, 136; Jensen, *The Roots of Nationalism*, 13.

¹⁶⁷ Haks, *Vaderland & Vrede*, 70.

werd nationaliteitsgevoel niet afgeleid uit de staat, maar kwam het voort uit *diepere bronnen van eenheid van taal en beschaving*, waarna het in de zelfstandige staat een uitdrukking zoekt.¹⁶⁸ Johan Huizinga stelde dat tijdens de Nederlandse Opstand er voor het eerst gesproken werd van het begrip *patria* maar ook vaderland en Nederland.¹⁶⁹ Alhoewel het woord natie al in de middeleeuwen voorkwam betekende dit volgens Huizinga niet dat er dan ook politieke gevoelens aan dit begrip verbonden werden. Het was volgens de historicus niet meer dan een samenhang van dialect en zeden.¹⁷⁰

In zijn artikel ‘Historical Epistemology and the Pragmatics of Patriotism in Early-Modern England’ beargumenteert professor Conal Condren dat patriotisme sterk aanwezig was in de vroegmoderne periode. Een patriot was een persoon die handelde in naam van het vaderland en met deze positie kwamen bepaalde rechten, verantwoordelijkheden en plichten welke hoorden bij het ambt van patriot.¹⁷¹ Volgens Condren functioneert de vroegmoderne samenleving volgens een indeling van ambten met een bijbehorend stelsel van rechten, plichten en verantwoordelijkheden waarop machtsverhoudingen waren gebaseerd. Het ambt betekende ook het aannemen van een *persona* (een rol) die alle privileges en verplichtingen bepaalde.¹⁷² Het is vanuit deze achtergrond dat het vaderland-patriotgebruik volgens Conren bekeken kan worden.¹⁷³

Historicus Ingmar Hendrik Vroomen beargumenteerde in *Taal van de Republiek: Het gebruik van vaderlandretoriek in Nederlandse pamfletten 1618-1672* (2012) dat, in tegenstelling tot de argumentatie van Huizinga over het begrip natie, er juist wel sprake was van politieke gevoelens. Volgens Vroomen bestond er een zekere samenhang met trouw en aanhankelijkheid, die samen het fundament vormden voor het ontstaan van patriotisme.¹⁷⁴ Gedurende de periode dat de Nederlanden onder Bourgondische regering viel, werden deze begrippen ook gebruikt maar was het gebied waarnaar zij verwezen vaag en onduidelijk.¹⁷⁵ Hij beargumenteerde dat juist omdat er geen specifieke benaming bestond voor het collectief van

¹⁶⁸ Pieter Geyl, *Geschiedenis van de Nederlandse stam*, I (Amsterdam & Antwerpen, 1948), 7.

¹⁶⁹ Johan Huizinga, *Nederlands beschaving in de zeventiende eeuw. Een schets* (zevende druk: Amsterdam, 1997), 34.

¹⁷⁰ Huizinga, *Nederlands beschaving*, 5.

¹⁷¹ Conal Condren, ‘Historical Epistemology and the Pragmatics of Patriotism in Early-Modern England’ in: Robert von Friedeburg (ed.), *‘Patria’ und ‘Patriotten’ vor dem Patriotismus. Pflichten, Rechte, Glauben und die Rekonfigurierung europäischer Gemeinwesen im 17. Jahrhundert* (Wiesbaden, 2005), 67-90, aldaar 71.

¹⁷² Vroomen, *Taal van de Republiek*, 13.

¹⁷³ Ibidem, 13.

¹⁷⁴ Vroomen, *Taal van de Republiek*, 6.

¹⁷⁵ Ibidem, 6.

de zeventien gewesten, er gezocht moest worden naar een betere benaming. Zodoende kon er een notie van eenheid en verbondenheid uitgedrukt worden.¹⁷⁶

Uit bovenstaande literatuur blijkt dat al vanaf de middeleeuwen de begrippen vaderland, patriot en natie in gebruik waren. Er bestaat echter geen consensus of er in die periode al daadwerkelijk politieke gevoelens werden verbonden aan deze concepten. Wel lijkt er een soort van gemeenschapsgevoel te zijn geweest onder bepaalde kringen van de Nederlandse maatschappij zoals de politieke elite of de humanisten. De termen *vaderland*, *patriot* en *natie* kregen vanaf de vijftiende eeuw steeds meer invulling tot zij in de zeventiende eeuw uiteindelijk toegewezen werden aan het geografisch gebied, van de Republiek.

In de pamfletten die in het vorige hoofdstuk zijn geanalyseerd werd er vaak verwezen naar *dese staet* of gewoon *staet*, *t' vaderland*, *de Natie*, *Rijc*, *dit Land*, *Staat der Seven Vrije Landen* of *Hollant*. In het pamflet *Aan Zyne Hoogheid* werd er maar eenmalig direct gerefereerd aan het vaderland aangezien de stadhouder in dienst was van kerk en staat.¹⁷⁷ Vervolgens werd er in dit pamflet echter alleen maar in indirecte vorm naar het vaderland verwezen namelijk door de concepten vrijheid en geloof te benadrukken en naar Willem III te verwijzen als *Neerlants Herkules*.¹⁷⁸

Aangezien de auteur benoemt dat Willem III in dienst is van de staat kan dit een indicatie zijn dat er in deze context verwezen wordt naar het ambt van patriot. Hierdoor wordt de stadhouder een patriot die lijf en goed opoffert voor het behoud vrijheid en het protestantse geloof in Engeland. Het herstel van deze twee rechten in Engeland was immers de door de auteur aangedragen reden voor de staatsgreep. De benaming *Neerlants Herkules* leent zich voor verschillende observaties. Ten eerste lijkt het aan te duiden dat de stadhouder gezien werd als de held van *Neerlant* of terwyl de Republiek. Het is aannemelijker dat de auteur de Verenigde Provinciën bedoelt dan de Nederlanden. In het vorige hoofdstuk is duidelijk geworden dat de Zuidelijke Nederlanden door hun katholicisme niet als volwaardig deel van de Republiek werden gezien. De expliciete verwijzing naar Willem III als *Neerlants Herkules* lijkt erop te duiden dat er een gemeenschapsbesef onder de lezers moest oproepen omdat hij als representatief gezien werd door de inwoners van de Republiek. Dit kan worden geconcludeerd aangezien hij wordt neergezet als de held van de Nederlanden. In dit pamflet worden geen negatieve kenmerken geaccentueerd die direct betrekking hebben op de ondersteuning van het

¹⁷⁶ Haks, *Vaderland & Vrede*, 136.

¹⁷⁷ *Aan Zyne Hoogheid*, fol. 13013.

¹⁷⁸ *Ibidem*.

vaderland. De auteur verbindt de aankomst van de stadhouder in Engeland met ‘...*Geen klank dan vrede; niet van moord, geweld, noch roof...*’.¹⁷⁹ Hierdoor lijken de situaties voor en na de aankomst van Willem III in Londen met elkaar te worden vergeleken. Door deze tegenstelling kan er geconcludeerd worden dat de auteur de elementen van moord, geweld en roof niet aanwezig acht in de Republiek anders zouden zij niet zo expliciet als negatief worden benadrukt. Omdat zij als zodanig worden neergezet, versterken zij de verheerlijking van de stadhouder en daarmee indirect ook het Noord-Nederlandse volk aangezien deze twee in de pamfletten onlosmakelijk met elkaar worden verbonden. Zodoende kent de auteur zowel Willem III als het vaderland een hogere graad van beschaving toe wat hen legitimeert Engeland binnen te vallen.

De auteur van *Addres van een Onzijdigh Catholyck* accentueerde op rechtstreekse wijze het vaderland in termen als *de staet, de natie, dit land, en het Rijk*.¹⁸⁰ Met deze begrippen poogde hij de prins (aan wie het pamflet direct gericht was) en de lezer te overtuigen van het feit dat het handelen van Willem III in Engeland onrust kon veroorzaken in beide landen.¹⁸¹ Hierbij werd de lezer aldoor gewezen op het belang van vrije verkiezingen van het parlement zowel in Engeland als de Republiek. Het zou namelijk beide naties in een staat van onrust en geweld brengen.¹⁸² Daarmee werd dus gezegd dat er een bepaalde soevereiniteit van de gemeenschap en dus het vaderland moest bestaan om zodoende een goed functionerende samenleving te behouden. Een andere indirectere verwijzing naar het vaderland was *onse landgenooten*, die net als de schrijver de gedachtegang deelden dat het behouden van de vrede in beide landen van groot belang was.¹⁸³

De auteur gebruikt meerdere malen termen als *de staet, de natie, dit land, en het Rijk*. Het frequente gebruik van deze concepten lijkt te wijzen op het idee dat hij de Noord-Nederlandse bevolking zag als een gemeenschap. Hierdoor kan de conclusie uit getrokken worden dat hij de lezer aanspreekt als onderdeel van die gemeenschap. Het probleem met dit pamflet is dat er niet met zekerheid kan worden gezegd wie nu het bedoelde publiek is. Aangezien de auteur van dit werk katholiek is, komt hij in zijn werk op voor de rechten van zijn geloofsgenoten in Engeland en de Republiek. De schrijver staat zeker niet negatief ten opzichte van protestanten en is van mening dat belijders van beide geloofsstromingen gelijke rechten

¹⁷⁹ *Aan Zyne Hoogheid*, fol. 13013.

¹⁸⁰ *Addres van een Onzijdigh Catholyck*, fol. 12962, 1-4.

¹⁸¹ *Ibidem*, 2.

¹⁸² *Ibidem*, 3.

¹⁸³ *Ibidem*, 5.

behoorden te hebben. Er wordt in het pamflet niet echt de indruk gewekt dat de auteur beroep doet op het patriotisme van de lezer. Hij verwijst eerder naar de lezer en de inwoners van de natie als een groepering die slachtoffer kan worden van foutieve bestuurlijke beslissingen dan naar de lezer als een participerende groep. Dit kan te maken hebben met dat dit pamflet gericht was aan de stadhouder en niet aan de inwoners van de Republiek, hetgeen wel het geval is in de andere pamfletten. Hierdoor lijkt het creëren van een gemeenschapsgevoel niet zo van belang te zijn wat het moeilijker maakt om een eventuele identiteitsconstructie te ontdekken.

In *Dankoffer aan den Koning der Koningen* werd door Simonides verwezen naar *ons land* maar ook *Neerlants God, Neerlants Vorst, of onse vloot*.¹⁸⁴ Het gebruik van deze terminologie lijkt in eerste instantie wijzen op het feit dat de auteur zijn werk richtte aan de inwoners van de Republiek. Door concepten als *onse* of *Neerlants* te gebruiken kan er verondersteld worden dat de auteur de lezer aanspreekt als onderdeel van de gemeenschap en hen zodoende erbij te betrekken.. Dit kan enerzijds refereren aan het idee van gemeenschappelijk bezit. Anderzijds kan het ook verwijzen naar elementen die representatief zijn voor de Nederlandse gemeenschap die de auteur poogt aan te spreken. Door op deze manier de aspecten neer te zetten lijken zij een beeld weer te geven die bij de lezer een gevoel van samenhang en betrokkenheid oproept. Alhoewel het woord *vaderland* niet direct wordt genoemd wordt er op deze manier verwezen naar zowel het geografisch grondgebied als de ideologische inhoud. Daarnaast verwees de schrijver naar de stadhouder als zijnde *tot Hollant's heil* geboren.¹⁸⁵ *Holland* en *Hollanders* werden in de zeventiende eeuw vaak gebruikt als een andere benaming voor de Noordelijke Nederlanden en de inwoners daarvan.¹⁸⁶ Dit duidde ook op het feit dat de auteur zich dus richtte op de inwoners van de Republiek. In dit pamflet worden *tirannie, oorlog* en *wetbreuk* binnen de Engelse maatschappij meerdere malen expliciet herhaald. Hierdoor lijkt er, net als in voorgaande pamfletten, opnieuw een tegenstelling gecreëerd te worden waarbij het Noord-Nederlandse *vaderland* als meer ontwikkeld wordt geportretteerd dan Engeland. Dit *negatief spiegelbeeld* versterkt daardoor het beeld van eenheid omdat er in de Republiek geen geweld of onderdrukking plaatsvindt die deze eenheid zou kunnen doen ontbinden.

In het pamflet van dezelfde schrijver duidde *Engelants en Neerlants Vreugdegalm* Simonides op de vreugde die door *den Brit, en Batavier* gedeeld werd.¹⁸⁷ Zoals al eerder is besproken

¹⁸⁴ Simonides, *Dankoffer aan den Koning der Koningen*, fol. 13285, 3-5.

¹⁸⁵ Ibidem, 3.

¹⁸⁶ Drees, *Andere Landen*, 25.

¹⁸⁷ Simonides, *Engelant en Neerlants vreugdegalm*, fol. 13279A, 34.

werden de Batavieren gezien als de mythische voorouderstam van de Nederlanders. Uit de manier waarop de auteur hier nadruk op legt kan worden geconcludeerd dat hij zich richt tot alle inwoners van het vaderland aangezien de Bataafse mythe in de zeventiende eeuw een basis vormden van een Nederlandse identiteit. Daarnaast spreekt de auteur zijn lezers ook aan met Hollanders in context van de oproep tot vreugde wat opnieuw verwijst naar de bewoners van de noordelijke Nederlanden.¹⁸⁸ De Verenigde Nederlanden werden ook *Hollant's Leeuwentuyt* genoemd wat opnieuw een lijkt te duiden op het vaderland. De heraldische leeuw werd in de zeventiende eeuw gezien als een representatie van het *ter land en ter zee strijdbare vaderland* en zijn dappere inwoners.¹⁸⁹ Er lijkt hier dus opnieuw aanspraak gemaakt te worden op de inwoners van de Republiek als gemeenschap. Dit positieve beeld van de Republiek wordt tegenover de chaotische situatie binnen de Engelse maatschappij gezet. Deze auteur legt nadruk op *boos geweld*, wetschennis en tirannie die de banden tussen de inwoners van het vaderland nooit verbreken zal. Deze negatieve kenmerken lijken te wijzen op een positief-negatief contrast tussen de Republiek en Engeland.

Het pamflet *Aanspraak aan Engelant* vertoonde daarentegen geen directe vaderlandretoriek. Er werd enkel en alleen verwezen naar vrijheid, heldendom en tegenstellingen hiervan. Alhoewel dit zich niet direct verhoudt tot het vaderland zijn deze concepten onlosmakelijk hiermee verbonden. Wel benadrukte de auteur dat '*...U kerk, en uw en staat, by na waaren gevelt...*'.¹⁹⁰ Het accentueren van juist deze twee elementen in combinatie met het accent op het *heldendom* van de stadhouder geeft blijkt van hun belang voor de auteur. Wat zegt dit vervolgens over vaderland? Waar *staat* naar verwijst, wordt niet echt duidelijk maar het lijkt erop dat de auteur hiermee de resterende maatschappelijke instellingen en bevolkingsgroepen mee poogt aan te duiden. De Engelse bevolking wordt geportretteerd als niet in staat zijnde om de eigen rechten te beschermen. De Noord-Nederlandse samenleving daarin tegen wordt als superieur neergezet aangezien *vrijheid, wetten* en het protestantse geloof hier wel beschermd worden waardoor de Republiek als redder kan functioneren. Zodoende wordt er een negatief-positief contrast tussen de twee gecreëerd.

Vaderland lijkt in deze pamfletten gezien te worden als zowel de belichaming van het geografisch grondgebied van de Republiek als een ideologie. Het verwijst naar een territorium waarin een volk woonde die allen dezelfde karakteristieken bezaten wat hen uiteindelijk

¹⁸⁸ Ibidem, 35.

¹⁸⁹ Drees, *Andere Landen*, 77.

¹⁹⁰ *Aanspraak aan Engelant*, fol. 13269C.

verenigden tot een eenheid. Het is een manier om vorm te geven aan de eigen identiteit omdat het vaderland en dus de natie een personificatie is van de positieve eigenschappen die toe worden bedeed aan een bepaald volk. Een andere conclusie die kan worden getrokken is dat Willem III in al deze pamfletten telkens opnieuw wordt neergezet met karakteristieken als heldendom, het herstellen van vrijheid en het protestantse geloof maar ook vaak wordt neergezet als *ons Vorst* of *Neerlants Herkules* lijkt het of hij de personificatie wordt van het *vaderland*. Daarnaast lijkt dit ook te duiden op het idee dat dit concept functioneert als een overkoepelend begrip waarin *vaderland* de normen en waarden van de Noord-Nederlandse gemeenschap belichaamt.

Uit de bovenstaande analyse blijkt dat de concepten *vaderland*, *vrijheid* en *heldendom* fundamenteel zijn voor de manier waarop de auteurs het Noord-Nederlandse volk zien en hoe zij willen dat het gezien wordt. Het *vaderland* lijkt de grond te zijn waarop *vrijheid* en *heldendom* worden gebouwd. Dit lijkt samen te gaan met het idee dat alle drie de concepten verwijzen naar *Batavieren*. Als het *vaderland* gezien kan worden als een belichaming van de normen en waarden van *de Nederlander* dan zou de stadhouder in dit geval de beschermer maar ook de belichaming zijn van deze normen en waarden. Doordat deze termen verbonden zijn met concepten uit het verleden, zoals de *Bataven*, de Opstand en het Rampjaar, lijken zij een historische continuïteit te representeren waardoor zij draagkracht krijgen. De concepten die door het contrast van het *negatief spiegelbeeld* worden geaccentueerd roepen het idee op dat de auteurs *vaderland*, *vrijheid* en *heldendom* zien als drie kernbegrippen van *de Nederlander*. Dit wordt tot bepaalde hoogte ook bevestigd door de historische continuïteit die zij met zich meedragen. Hierdoor krijgen de termen ook een cultureel symbolische waarde omdat zij de gezamenlijke verbinding met het verleden vertegenwoordigen. Aan de hand van het herhaaldelijk accentueren van deze begrippen kan ook worden geconcludeerd dat de pamfletten gericht waren op een landelijk publiek. Om de lezer van hun standpunt te kunnen overtuigen, maken de auteurs waarschijnlijk gebruik van thematiek die populair was en een gevoel van samenhang opriep.

Identiteit wordt onder andere bewerkstelligd door middel van tegenstellingen zoals een *negatief spiegelbeeld*. Deze pamflettisten lijken hiervan gebruik te maken door in hun pamfletten herhaaldelijk een positief-negatief contrast weer te geven tussen de Republiek en Engeland. In deze context wordt de Engelse maatschappij geportretteerd als disfunctioneel. Daar wordt de welvarende Republiek tegenover gezet. Hierbij worden herhaaldelijk *vaderland*, *vrijheid* en *heldendom* benadrukt als superieure karakteristieken en typerend voor *de*

Nederlander. Hieruit kan geconcludeerd worden dat er in de pamfletten een identiteitsconstructie aanwezig is op nationaal niveau.

Conclusie

Volgens de modernistische denkwijze zou er in de zeventiende-eeuwse Republiek geen sprake geweest kunnen zijn van een nationale identiteit omdat er op dat moment nog geen moderne elementen bestonden zoals gelijk burgerschap of volkssoevereiniteit. Noch zou er onder de Noord-Nederlandse bevolking een gemeenschapsbesef hebben bestaan. Kan er dan een Noord-Nederlandse identiteitsconstructie worden gevonden in de pamfletten die steun betuigen aan de kroning van Willem III gedurende de periode 1688-1689? Aan de hand van de pamfletanalyse in deze studie kunnen er een aantal observaties worden gemaakt. In hoofdstuk I is er geconcludeerd dat in de poging om de staatsgreep van Willem III te legitimeren een positief-negatief contrast wordt gecreëerd waarbij de auteurs gebruik maken van de concepten

vaderland, *vrijheid* en *heldendom*. In het tweede hoofdstuk kan de conclusie worden getrokken dat deze concepten lijken te wijzen op dat de auteurs de inwoners van de Republiek zien als een gemeenschap waarin elke burger een gelijkwaardig lid is van die gemeenschap waardoor een besef hiervan mogelijk wordt. De herhaaldelijke nadruk op een *negatief spiegelbeeld* tussen Engeland en de Republiek, waarbij *vaderland*, *vrijheid* en *heldendom* worden geaccentueerd als superieure karakteristieken en typerend voor *de Nederlander*, lijkt te duiden op drie fundamenteën van een Nederlands zelfbeeld. Daarnaast kan er geconcludeerd worden dat deze termen als fundamenteel worden gezien voor de constructie van een Noord-Nederlandse identiteit op nationaal niveau. Dit lijkt te maken te hebben met dat deze concepten een cultureel-symbolische waarde hebben, doordat zij een verbinding met het verleden van de Republiek verbeelden en zodoende een historische continuïteit weergeven. Dit lijkt niet alleen een Noord-Nederlandse identiteit op nationaal niveau aan te tonen, het versterkt ook de draagkracht hiervan.

De modernisten stellen dat het zoeken naar historische continuïteit, een praktijk was die pas vanaf de negentiende eeuw in gebruik is genomen. Uit deze studie komt naar voren dat *vaderland*, *vrijheid* en *heldendom* een verbinding met het verleden representeren en daardoor een historische continuïteit verbeelden. Doordat deze connectie gebruikt wordt om een beeld op te roepen van een eeuwenoude eensgezindheid onder de Noord-Nederlandse bevolking, en dus een continuïteit met het verleden, lijkt deze modernistische stelling wat betreft pamfletten niet geheel op te gaan. Er kan de conclusie worden getrokken dat er eerder een overeenkomst is met het *ethno-nationalism* waarmee Azar Gat beargumenteert dat het fenomeen van een nationale identiteit al aanwezig zou zijn de periode van de stammencultuur.

Toch kan de stelling van de modernisten niet volledig worden ontkracht. Dit heeft deels te maken met te weinig ruimte voor een uitgebreider onderzoek naar de invloed van *vaderland*, *vrijheid* en *heldendom* op de zeventiende-eeuwse Republiek. Het lijkt ook te maken te hebben met de historische geladenheid van de concepten *natie*, *nationalisme* en *identiteit*. Doordat deze termen in de negentiende eeuw zijn ontwikkeld, is de connotatie die zij met zich meedragen altijd de betekenis en vorm die zij in die periode hebben gekregen. Hierdoor kunnen deze concepten in historisch onderzoek maar tot een bepaalde hoogte worden gebruikt, simpelweg door gebrek aan een betere benaming. Als laatste is er ook het punt dat het negentiende-eeuwse concept van een *nationale identiteit* niet aanwezig was in de vroegmoderne periode. Zoals deze studie gedeeltelijk aantoont lijkt het fenomeen van een *nationale identiteit* in deze periode wel te bestaan. Een mogelijkheid zou kunnen zijn dat de modernisten en traditionalisten spreken

over *nationalisme*, *naties* en *identiteit* in verschillende fase van ontwikkeling. Dit zou stof kunnen zijn voor een ander onderzoek.

De studie heeft echter ook laten zien dat het ontbreken van informatie over deze vroegmoderne pamfletten, een onderzoek aanzienlijk moeilijker maakt. Onderzoek naar de invloed van pamfletten op de publieke opinie kan alleen worden onderzocht in vergelijking met andere bronnen zoals correspondentie of dagboeken. Doordat de historische context van de pamfletten maar voor een gedeelte bekend is, kunnen er maar tot een bepaalde hoogte conclusies worden getrokken. Een essentiële aanvulling op deze studie zou een vergelijking kunnen zijn met ander bronmateriaal zoals correspondenties of dagboeken uit dezelfde periode. Dit zou kunnen zorgen voor een breder beeld van een Noord-Nederlandse identiteit. Daarnaast is er zeker nog ruimte voor een vervolgonderzoek. Dit zou zich kunnen richten op een studie van meerdere pamfletten uit de periode 1688-1689. Zodoende kan er een vollediger beeld weer te geven worden van een identiteitsconstructie in de pamfletten, binnen de context van het legitimeren van de kroning van Willem III. Daarnaast zou er ook gekeken kunnen worden naar een Noord-Nederlandse identiteit in pamfletten gedurende de regeerperiode van Willem III. De stadhouder moest immers tot zijn dood aan toe zijn koningschap blijven verdedigen. Het bestuderen van historische identiteitsconstructies blijft van belang omdat het een inzicht kan bieden in het ontwikkelingsproces van huidige maatschappelijke structuren. Hierdoor kunnen bepaalde fenomenen in samenleving beter worden verklaard. Alhoewel vaak alleen de positieve karakteristieken in een identiteitsconstructie worden belicht kunnen de afwezige negatieve elementen veel zeggen over het zelfbeeld van een volk zoals de Noordelijke Nederlanders maar ook dit is stof voor een vervolgonderzoek.

Bibliografie

- ❖ Baker, Keith M., 'Politics and Public Opinion under the Old Regime in: Jack R. Censer and Jeremy D. Popkin, *Press and Politics in Pre-Revolutionary France* (Los Angeles, 1987).
- ❖ Burke, Peter, *Popular culture in early modern Europe* (Farnham & Burlington, 2009).
- ❖ Claydon, Tony, *William III and the Godly Revolution*, (Cambridge, 1996).
- ❖ Condren, Conal, 'Historical Epistemology and the Pragmatics of Patriotism in Early-Modern England' in: Robert von Friedeburg (red.), *'Patria' und 'Patriotten' vor dem*

Patriotismus. Pflichten, Rechte, Glauben und die Rekonfigurierung europäischer Gemeinwesen im 17. Jahrhundert (Wiesbaden, 2005).

- ❖ Deen, Femke, David Onnekink & Michel Reinders, *Pamphlets and Politcis in the Dutch Republic* (Leiden, 2011).
- ❖ Drees, Marijke Meijer, *Andere landen, andere mensen: De beeldvorming van Holland versus Spanje en Engeland omstreeks 1650* (Den Haag, 1997).
- ❖ Dunthorne, Hugo, *Britain and the Dutch Revolt 1560-1700*, (Cambridge, 2013).
- ❖ Eijnatten, Joris van, Fred van Lieburg & Hans de Waardt (reds.) *Heiligen of Helden: Opstellen voor Willem Frijhoff* (Amsterdam, 2007).
- ❖ Gat, Azar, *Nations: The Long History and Deep Roots of Political Ethnicity and Nationalism* (Cambridge, 2013).
- ❖ Gat, Azar, 'Premodern Nations, National Identities, National sentiment and National solidarity', in: Lotte Jensen, *The Roots of Nationalism: National Identity Formation in Early Modern Europe, 1600-1850* (Amsterdam, 2016).
- ❖ Geyl, Pieter, *Geschiedenis van de Nederlandse stam*, I (Amsterdam & Antwerpen, 1948).
- ❖ Greenfeld, Liah, *Nationalism: Five Roads to Modernity* (Cambridge & London, 1992).
- ❖ Haks, Donald, *Vaderland & Vrede 1672-1713: Publiciteit over de Nederlandse Republiek in oorlog* (Hilversum, 2013).
- ❖ Harris, Tim, *Revolution: The Great Crisis of the British Monarchy, 1685-1720* (London & New York, 2006).
- ❖ Hastings, Andrew, *The Construction of Nationhood. Ethnicity, Religion and Nationalism* (Cambridge, 1997).
- ❖ Helmers, Helmer J., *The Royalist Republic: Literature, Politics, and Religion in the Anglo-Dutch Public Sphere, 1639-1660* (Cambridge, 2015).
- ❖ Hirschi, Caspar, *The Origins of Nationalism. An Alternative History from Ancient Rome to Early Modern Germany* (Cambridge, 2012).
- ❖ Hobsbaum, Eric & Terrance Ranger, *Invention of Tradition*, (Cambridge, 1983).
- ❖ Huizinga, Johan, *Nederlands beschaving in de zeventiende eeuw. Een schets* (zevende druk: Amsterdam, 1997).
- ❖ Israel, Jonathan, *De Republiek 1477-1806*, II (Oxford, 1995).
- ❖ Israel, Jonathan, 'England, the Dutch Republic, and Europe', *The Historical Journal*, vol. 40, num. 4 (1997).
- ❖ Israel, Jonathan, (red.), *The Anglo-Dutch Moment* (Cambridge, 1991).

- ❖ James, Paul, 'Despite the Terrors of Typologies: The Importance of Understanding Categories of Difference and Identity', *Interventions: International Journal of Postcolonial Studies*, vol. 17, nummer 2 (2015).
- ❖ Jardine, Lisa, *Going Dutch: How England Plundered Holland's Glory* (London, 2008).
- ❖ Jensen, Lotte (red.), *The Roots of Nationalism: National Identity Formation in Early Modern Europe 1600-1815* (Amsterdam, 2016).
- ❖ Kedouri, Elie, *Nationalism* (New York, 1960).
- ❖ Kohn, Hans, *The Idea of Nationalism. A Study in its Origins and Background* (New York, 1944).
- ❖ Miller, John, *Popery and politics in England 1660- 1688* (Cambridge, 1973).
- ❖ Otegem, Mathijs van, 'Tijd, snelheid en afstand. De mechanica van het pamflet', *De Zeventiende eeuw*, Volume 17, nummer 1 (2001).
- ❖ Ranum, Orest (ed.), *National Consciousness, History, and Political Culture in Early Modern Europe* (Baltimore & London, 1975).
- ❖ Reine, Ronald Prud'homme van, *Opkomst en Ondergang van Nederlands Gouden Vloot – Door de ogen van de zeeschilders Willem van de Velde de Oude en de Jonge* (Amsterdam, 2009).
- ❖ Rommelse, Gijs, 'Negative Mirror Images in Anglo-Dutch Relations 1650-1674' in: Lotte Jensen (ed), *The Roots of Nationalism: National Identity Formation in Early Modern Europe 1600-1815* (Amsterdam, 2016).
- ❖ Schepper, Hugo de, "*Belgium dat is Nederlandt*" *Identiteiten en identiteitenbesef in de Lage Landen, 1200-1800, Epiloog: Koninkrijk der Nederlanden 1815-1830* (Breda, 2014).
- ❖ Vroomen, Ingmar Hendrik, *Taal van de Republiek: Het gebruik van vaderlandretoriek in Nederlandse pamfletten 1618-1672* (Onuitgegeven Dissertatie, Erasmus Universiteit, 2012).
- ❖ Wessels, Leonard H.M., 'Het pamflet, Polsslag van het heden.' In: Jo Tollebeek, Tom Verschaffel en Leonard H.M. Wessels *De Palimsest: Geschiedschrijving in de Nederlanden 1500-2000* (Heerlen en Hilversum, 2002).

Bronnen

1. *Adres Van een onzijdigh CATHOLYCK, Aen zijn Conincklyck Majesteyt van Groot Brittanien*, Den Haag, Koninklijke Bibliotheek, Knuttel Collectie, fol. 12962.
2. ENGELANT en NEERLANTS VREUGDEGALM, over het verklaren en uitroepen van WILLEM HENDRIK en MARIA STUART Tot Koning en Koninginne van ENGELANT, VRANKRIJK, en YRLANT. &c, Den Haag, Koninklijke Bibliotheek, Knuttel Collectie, fol. 13279A.
3. *AAN ZYNE HOOGHEID den heere PRINSE van ORANJE, op zyne Landinge aan de ENGELSE KUST*, Den Haag, Koninklijke Bibliotheek, Knuttel Collectie, fol. 13030.
4. J.D.F. Raet, *Aanspraak aan Engelant, Over haare Verlossing, te weege gebragt door sijn KONINKLIJCKE HOOGHEYT DEN HEERE PRINCE VAN ORANGIEN*, Den Haag, Koninklijke Bibliotheek, Knuttel Collectie. Fol. 13269C.
5. Simon Simonides, *Dank-Offer aan den Koning der Koningen voor de gelukkige Reyze van sijn Koninglijke Hoogheit* , Den Haag, Koninklijk Bibliotheek, Knuttel Collectie, fol. 13285.
6. Franciscus Ridderus, *Historischen Hollander*, Den Haag, Koninklijke Bibliotheek, Knuttel Collectie, fol. 11227.